

Vabriku tänava koolimaja kroonika

LISA 4

Meenutused aastatest 1928-1933 ja 1941-1950

LISA 4**SISUKORD**

Õpilane Asta Jürgenson-Leets	3
Õpetaja Maimu Tungla-Elur	5
Õpetaja Hilja Päll	6
Õpetaja Linda Lõhmus	7
Õpilane Einar Hiimäe	9
Õpilane Feliks Kark	10
Õpilane Silvia Kütt-Aasa	12
Õpilane Eve Paju-Tõeväli	19
Õpilane Malju Tori-Sisask	55

Asta Jürgenson-Leets. Meenutusi kooliaastatest 1928 – 1933.

Minu kohta käib väga hästi ütlus, et „kui Arno kooli jõudis olid tunnid juba alanud“. Vanaema elas meie peres ja tema hoolitses ka igapäevaselt minu eest. Nagu ma hiljem kuulnud olen, pidi vanaema ka minu koolimineku korraldama. Kuidas see küll juhtus, aga nii see juhtus, et vanaema oli mind 1927 aasta sügisel I klassi pannud ühte erakooli. Millisesse, ei mäleta.

Kui saabus õppemaksu tasumine, siis oli isa pidanud istuli kukkuma. Küllap makstav summa oli üsna suur. Isa oli võtnud mind siis käekõrvale ja viinud mind linnakooli, Vabriku tänaval asuvasse Tallinna Linna IX Algkooli. Mäletan, et mina olin uus, teised olid koos olnud juba pool aastat. Aga küllalki ruttu ma kohanesin ja tundsin end väga hästi selles koolis.

Ega ma oma kooli algaastatest palju mäletagi. Klassijuhataja Marie Praun on mulle meelde jäänud kui väga emalik õpetaja. Ta sõna otsese mõttes nunnutas meid. Esimesed neli kooliaastat möödusid kui unenäos. See oli vist algklassides, kui üks meie õpilastest läks elama Austraaliasse. Kogu klass oli teda tulnud Balti jaama saatma. Õpetaja Brauni eestvedamisel laulsime talle lahkumislaulu. Kõik me nutsime ja meiega koos ka meie õpetaja.

Pärast tulid meie kaasõpilaselt mõned kirjad meile kaugest Austraaliast ja siis loeti need klassi ees ette.

Kooli algaastatest mäletan seda, et teise klassi alguses, 1929-nda aasta sügisel, oli üks väga pidulik sündmus. Mäletan, et kooli välisukse ees oli plakat, mille peale oli kirjutatud „10“. Kooli algus oli pidulikum kui järgnevad kooliaastad. Nagu ma tagantjärele olen teada saanud, tähistati kümne aasta möödumist sellest ajast, kui koolitöö oli katkematult saanud Vabriku tänava koolimajas toimuda.

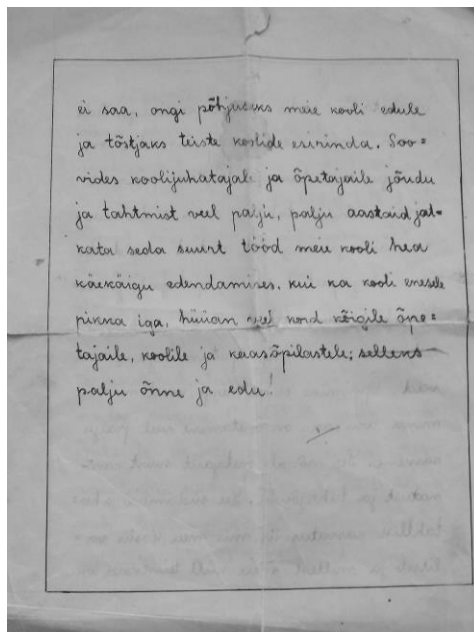
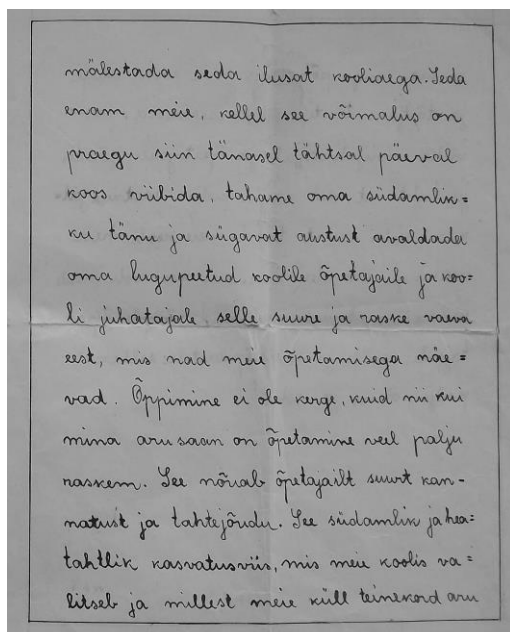
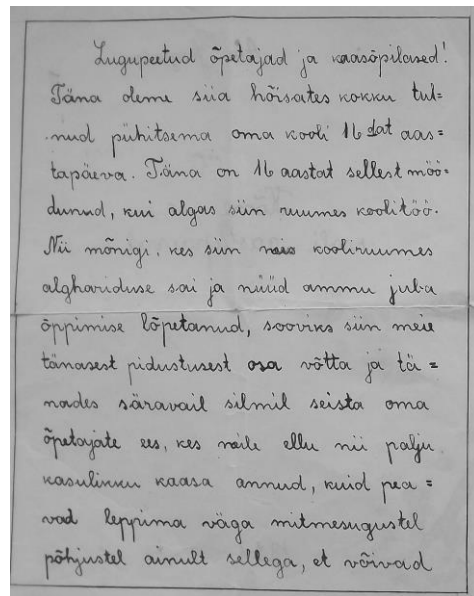
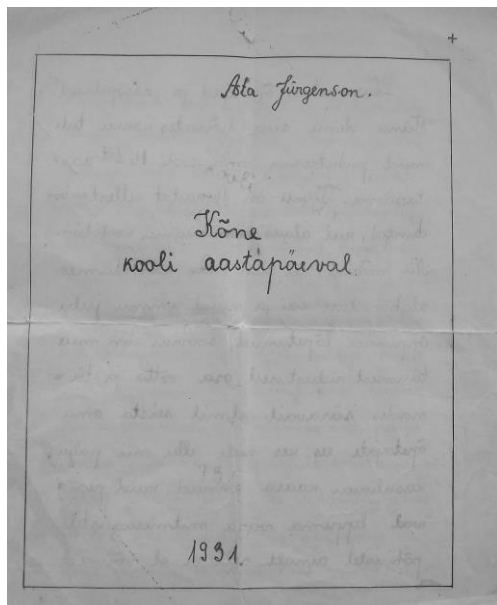
Meil oli segaklass. Mäletan, et klassis oli poisse ka. Vähe küll, aga oli. Algklasside andis minu mäletamist mööda tunde vaid õpetaja Braun. Hiljem mäletan õpetaja Sihverit. Tüdrukud kartsid teda, kuid ega ta tea mis kuri ka ei olnud. Tegi mõnikord naljagi. Mäletan, et kui me kuhugi ekskursioonile loodusesse läksime, siis tööma alati kaasa ka mingi taime või mõne mätta. Mõtlesime küll, et miks neid mättaid Sihveril nii väga vaja läheb. Hiljem, juba pärast kooli lõpetamist, kui koolimajja sattusin, käisin ka kooliaiaist läbi. Küll oli siis tore meenutada, et selle taime või mätta olen ise siia toonud.

Meelde on hästi jäänud 1931 aasta sügis. Pidin siis kooli 16-dal sünnipäeval õpilaste poolt kooliaktusel kõne pidama. Kõne ettevalmistane võttis aega. Isa aitas ja õpetaja Praun aitas vist ka. Aga valmis ta sain ja see on ainuke asi, mis mul kooliajast alles on. Ülejäänud asjad põlesid 1944 aasta märtsi pommitamise ajal ära.

Meelde on jäänud ka see, kuidas sai kooli mindud ja sealt tulnud. Kui olin neljandas klassis, siis minu pere asus elama Kadriorgu, Hõbeda tänavale. Kadriorust kooli oli küllaltki kauge jala minna. Sel ajal sai minna kooli trammi ja omnibussiga. Trammi pilet oli ju küllaltki kallis. Läksin tavaliselt praeguse Viru väljakule jala ja sealt kehvamate ilmade puhul omnibussiga kooli. Heade ilmade puhul läksin kooli jala. Sel ajal tramm Balti jaamast Viru väljakule ei käinud ja omnibuss oli ainuke võimalik sõiduvahend.

Selsamal aastal tuli meie kooli üks väga ilus noor meesõpetaja, kes meile ajalugu õpetas. Kõik meie klassi tüdrukud olid temasse armunud. Õpetaja nimi oli Ott Raukas, keda minuaegsed tunnevad kui tuntud ooperilauljat. Tema bassi hää on mul seniajani meeles. 1933nda aasta kevadel lõpetasin VI klassi ja edasi läksin õppima Tallinna Linna I Tütarlaste Gümnaasiumisse, mida rahva keeles nimetati Ratsa Gümnaaks, sest selle kooli vormimüts tuletas meelde ratsaniku vormimütsi. Vabriku tänava kooli meenutan aga alati sooja tundeaga.

Säilinud Asta Jürgensoni kõne tekst kooli aktusel, 1931. aasta sügisel.

Õpetaja Maimu Tungla-Elur. Meenutusi aastatest 1947-1954.

Alustasin oma kooliteed Ohtu Algkoolis. Edasi jätkasin õpinguid Kubu Gümnaasiumis, kus ma õppisin 3 aastat. Viimased 3 aastat õppisin Tallinna 4. Gümnaasiumis, mille lõpetasin 1941. aastal. Järgnevad 2 aastat õppisin ma Tallinna Pedagoogiumis. Tulin Tallinna 15. Mittetäielikku Keskkooli 1947. aasta sügisel ja mind võttis tööle direktor Ants Utso. Kooli tulles anti mulle juhatada III klass. Järgmise õppeaasta teisel poolel oli direktoriks juba Edgar Ilves. Ilves oli vististi venemaa-eestlane, kuid eesti keelt nii sõnas kui ka kirjutas ta valdas. Järgmisel, 1948. aasta sügisel, sain I B klassi klassijuhatajaks. See oli tüdrukute klass. Mäletan, et tüdrukute klasse oli kokku kaks. Teise tüdrukute klassi klassijuhatajaks oli õpetaja Kiira Lõhmus. Mäletan, et meie kooli õppealajuhataja Jaan Sihver oli töö suhtes väga nõudlik. Kui jätsid koolile esitatud aruandes kuskil rea lõpus punkti panemata, siis Sihver märkis selle alati ära. Inimesena ja kolleegina oli ta aga sõbralik. Mäletan, et 15. Mittetäielikus Keskkoolis olid õpetajate omavahelised suhted head. Ka kooli juhtkond suhtus õpetajatesse lugupidavalt. Olime nagu üks pere.

1950. aasta sügisest olin Tallinna 5. Keskkoolis õpetaja, sest Tallinna 15. Mittetäielik Keskkool lõpetas Vabriku tänava koolimajas tegevuse. Koolis oli töökeeleks vene keel ja kuna meie vene keele oskus oli nõrk, siis suhtlesid eestlastest õpetajad peamiselt omavahel. Suhtlust vaid vene keelt valdavate õpetajatega praktiliselt polnud. Kui olid õpetajate koosolekud, mis oli venekeelsed, siis tõlkis meile koosolekul toimuvast 5. Keskkooli algklasside õppealajuhataja. Ta valdas vabalt eesti keelt ja ta nimi oli Galina Aleksejeva.

Pärast kolmanda klassi lõpetamist 1951. aasta kevadel pidid minu klass tüdrukud valima edasiõppimiseks teise kooli, sest 5. Keskkoolis anti eestikeelset haridust vaid 3 esimest klassi. Osa nendest tüdrukutest tuli hiljem Vabriku tänava koolimajja tagasi. 1955. aastast tegutses Vabriku tänava koolimajas Tallinna 18. Keskkool, mis oli eestikeelne. Keskkooli lõpetasid nad 1959. aastal. Nad olid 18. Keskkooli esimene keskkooli lend. Ma suhtlen nende tüdrukutega siiamaani. Nad helistavad tihti mulle ja minu sünnipäeva peavad nad mind alati meeles.

1951. aasta sügisel määrati mulle uus I klass. See oli segaklass. 5. Keskkoolis olid vaid segaklassid. 1951 aasta sügisel asusin kaugõppes õppima Haapsalu Pedagoogilisse Kooli. Selle sammu võtsin ma ette sellepärast, et nõukogude võim ei tunnistanud minu õppimist Tallinna Pedagoogiumis aastatel 1941-1943. Lõpetasin Haapsalu kooli 1953. aastal eksternina. Oli nagu kindlam tunne, kui sul on olemas mingi tunnustatud pedagoogiline haridus dokument. Palka sai sellega juurde 10 %.

1954. aasta kevadel lõpetasid minu klassi õpilased kolmanda klassi ja nad pidid otsima endale uue kooli. Mina lahkusin ka selle aasta kevadel Vabriku tänava koolimajast ja asusin õpetajaks Tallinna I Keskkooli, kus töötasin kuni pensionile minekuni.

Õpetaja Hilja Päll. Meenutusi aastatest 1946-1950.

Lõpetasin Viljandis Õpetajate Seminaari.

Minu tädi, kes elas Tallinnas, keelitas mind Tallinna tulema ja tema pool elama asuma. Läksin Tallinna jõudes Tallinna Haridusosakonda ja kandideerisin seal õpetaja kohale. Mulle pakuti õpetaja kohta Tallinna 15. Mittetäielikus Keskkoolis. Alustasin koolis 1946 aasta sügisel. Mulle määrati I C klass, mis oli segaklass. Lisaks andsin vanemate tüdrukutele kehalise kasvatuse tunde. Juhatasin ka nooremate õpilaste rahvatantsu ringi. Tantsupaare oli 12 või 14. Klaverisaatjaks oli keegi vanema klassi tüdruk, kui ma ei eksi, siis ta perekonnanimi oli Kiilaspea. Ta oli vist koorijuhi Ants Kiilaspea tütar. Kuigi palju aega kulus koolis õpetamise kõrvalt tantsuringi peale, leidsin siiski aega minna ennast erialaliselt täiendama Haapsallu. Vist oli sellel õppeasutusel juba nimeks Haapsalu Pedagoogiline Kool. Õppisin seal kaugõppes kaks aastat. Mäletan, et käisin tihti õppealajuhataja Sihveri juures, kellele pidin ette kandma oma õppingute tulemustest. Eksamil sai käia vaid siis, kui oli koolitöös paus. Enne seda pidid esitama kooli mõned kohustuslikud tööd.

1947. aasta sügisel olin II C klassi klassijuhataja. Andsin nendele kõiki tunde, vist väljaarvatud laulmine. Kool pidi kontrollima, kuidas õpetaja tunde ette valmistab. Mäletan, et tihti pidin Sihverile näitama oma tunnimaterjali ettevalmistust. See oli vistiti selle ajale väga omane. Minu tundides viibisid ka mõnikord kuulajad. Meie kooli sekretär Tarkpea ütles siis, et täna tuleb Sulle tundi mõni külaline. Kolleegidega olid mul head suhted. Õppealajuhataja Jaan Sihver suhtus minusse väga hästi. Oli tunda vanema kolleegi heatahtlikku suhtumist. Teda võib iseloomustada ka kui teoinimest. Ants Utso andis matemaatikat ja ta oli tõeline härrasmees. Eugenie Madalik andis vene keelt. Rudolf Ristop andis poistele kehalist kasvatust. Lilian Randna oli algklassi õpetaja. Lisaks laulis ta Filharmonia naistkooris ja ka Jaani kirikukooris. Ta oli sügavalt usklik inimene. Lilian joonistas muide väga hästi. Elgine Hoffert oli väga sportlik. Hella Jõerand andis eesti keelt ja lavastas õpilastega näidendeid. Ljubov Heinmets on jäänud väga malbe olemisega. Schmuul oli väga tugev kirjanduse tundja. Ta oli „kuldsuu“. Pärast meie koolist lahkumist oli ta õpetaja Tallinna 2. Keskkoolis ehk Reaalkoolis. Seal olid poisid pannud talle hüüdnimeks Koidula. Ta oli ju ka välimuselt Koidula moodi.

1950. aasta sügisest ei olnud enam koolis 15. Mittetäielikku Keskkooli. Oli vaid 5. Keskkool. Minu klassi lapsed olid sunnitud minema edasi õppima teistesse koolidesse. Mina jäin esialgu Vabriku tänava kooli ja olin I klassi klassijuhataja. Klassi ruumid olid esimesel korrusel vaatega Vabriku tänava poole. Osa minu klassi tüdrukuid olid läinud õppima I Keskkooli. Koolist koju tulles viis nende koolitee Vabriku tänava koolist mööda. Oli sügisene aeg ja puude lehed olid kuhjatud kuhilatesse. Tüdrukud ronisid nende lehtede hunnikute otsa ja sealt üles hüpatas püüdsid mind klassis näha. Me pilgud kohtusid ja me lehvitaskime üksteisele. See on mulle nii hinge jäänud, et ma mõtlen praegugi heldimusega nende tüdrukute - minu tüdrukute peale. Lahkusin haiguse tõttu koolist 1950 aasta sügisel. Pärast ravi ma enam Vabriku tänava kooli tagasi ei tulnud, aga suhtlen mõnede oma õpilastega endiselt.

Õpetaja Linda Lõhmus Meenutusi aastatest 1946-1950.

Lõpetasin Tallinna Õpetajate Seminari 1946 aasta kevadel.

Ajalehehe 1946 aasta fotol olen Tallinna Õpetajate Seminari marksismi-leninismi eksamil vastamas.

Mind suunati peale õpinguid Harjumaale, Ohtu kooli õpetajaks. Koolis olid ametis vaid direktor, õpetaja ja kooliteenija. Mina olin selles koolis õpetajaks. Koolis oli vaid üks klass, milles oli umbes 20 õpilast. Oleksin pidanud seal olema õpetajaks kogu suunamisaja, seega 4 aastat. Kuna olin palju seotud oma tegevustes Tallinaga, siis soovisin väga oma ümbersuunamist mõnda Tallinna kooli. Tänu Arnold Greeni abile sain uue suunamise 1947 aasta sügisel Tallinna 15. Mittetäielikku Keskkooli, mis asus Vabriku tänaval. Koolis määrati mind III B klassi klassijuhatajaks. Andsin neile kõiki tunde. Lisaks andsin kooli vanemate klasside tüdrukutele ka kehalist kasvatust. Kooli võimlemistunnid sai sageli läbi viidud pargis, kus praegu asub Salme Kultuurikeskus. Õpilased olid sel ajal väga sportlikud. 1948 aasta sügisel Vabariiklikul koolinoorte Olümpiaadil võitsid minu juhendamisel kooli õpilased 3 esikohta. Esikoha said tants eesti polka, mille esitasid Tiit Trampärk, Aili Vodi ja Helju Meos, akrobaatilised etüüdid ja vabaharjutus rühmale.

Väga on mulle hinge läinud Helmi Puur, kes oli väga andekas tantsija ja kelle edusamme püüdsin ma igati koolis toetada.

1948 aasta sügisel olin ma IV B klassi klassijuhataja ja järgmisel õppeaastal V B klassi klassijuhataja.

Õpetajate ja kooli juhtkonnaga oli mul väga hea läbisaamine. Mäletan, et Ester Jüris tegeles käsitööga ja Elgine Hoffert oli väga sportlik naine. Poistele andis kehalist kasvatust Raul Uulman, kes oli „Soomepoiss“. Olen alati kiitnud kooli direktorit Edgar Ilvest selle eest, et ilmselt ta teadis sellest faktist, kuid ei maininud seda kordagi.

Õpetajate Maimu Tungla ja Hilja Päll'iga hoiaime praegugi sidet.

1950 aasta sügisel asusin õpetajaks Tallinna I Keskkooli, kus mulle määrati poiste klass. Olin selles koolis vaid ühe aasta õpetaja, kuid nüüdki saan nende poistega pea iga aasta kokku. Kuna kooli direktor määras mind ka kohtu kaasistujaks, siis läksid tööpäevad liiga pikaks. Juba Vabriku tänava koolis õpetaja töötades, olin samal ajal ka Mererajooni Spordikoolis klaverisaatja ja ka iluvõimlemise treener. Tööpäevad läksid 1. Keskkoolis liiga pikaks ja otsustasin koolist lahkuda. 1951 aasta sügisel läksin Mererajooni Spordikooli põhikohaga tööle.

Vabriku tänava kooli endiste õpilastega pean aga tänaseni sidet. Elan praegu Elvas ja kui ikka tervist on, siis tulen ka kooli juubelipidustusele 2015. aastal.

Einar Hiimäe. Meenutusi aastatest 1941-1948.

1941. aastal algas algkoolides õppetöö novembris. Minu kooli ajal olid poisid ja tüdrukud eraldi klassides, poisid oli A klassis ja tüdrukud B klassis. Igal kooliaastal võeti kooli vastu vaid üks klassitais poisse ja üks klassitais tüdrukuid. Poisid olid kesklinna poolses koolimaja osas, tüdrukud Kopli poolses osas. Kokku eriti ei puudunud, kui siis vaid söömas käies ja esmaspäeva hommikustel ühispalvustel, mis toimusid saksa ajal kooli saalis. Muidugi saadi kokku ka koolipidudel. 1944. aasta kevadel seoses sagedaste õhurünnakutega õppetööd ei toimunud. 9. märtsi õhurünnakus kool otse pihta ei saanud, kuid Sõja (praegusel Salme) tänaval lõhkenud pomm purustas koolis aknaruudud. Kuni sügiseni olid kooli ruumid hõivatud vist Saksa sõjaväepolitsei poolt. Ei mäleta, et koolis oleks sõja ajal külm olnud. Küllap keskküte ikka töötas. Võimlemistunnis olime oma tavapärasest riietuses. Mingit erilist riietust võimlemistunnis ei olnud, ei sõja ajal ega ka pärast sõda.

V-VII klassis oli klassijuhatajaks Irene Eessaar. Mäletan, et tahtsime minna peale kooli lõpetamist 1948. aastal klassiga ekskursioonile, kuid raha selleks ei olnud kuskilt võtta. Siis klassijuhataja pakkus välja idee, et võiksime lavastada näidendi "Kevade" ja saadud pileti - või ehk annetuste rahadest sõita siis Otepäale ekskursioonile. Eessaar lavastas siis näidendi ja osatäitjad olis siis meie klassist. Mäletan, et Tootsi mängis Uno Vark, kes teatritööga oli vist kokku puutunud oma vanemate kaudu. Kiire osa mängis algul Sten Keerus, kuid mingi probleemi tõttu asendati ta meie koolis mitteõppinud õpilase Ainsooga. Mäletan, et õpetaja Eessaar küsis luba õppealajuhataja Jaan Sihveri käest, et kas võib kutsuda osatäitjaks näidendisse väljaspool kooli olev õpilane. Luba vist ta sai, sest kiire osatäitjaks sai Ainsoo. Mina sain näidendis Petersoni rolli ja minu osa näidendis oli öelda vaid üks lause. Tõnissoni mängis Alfred Allik ja köstrit Uno Rospel. Selle näidendiga käisin koos Vargi ja Ainsooga ka Tallinna Keskhaglas haigetele lastele esinemas. Selle näidendi abiga kogusime kokku ekskursiooniks vajaliku rahasumma ja vististi peale kooli lõpetamist sõitsime Otepäale koos tüdrukutega paraleelist. Algul sõitsime rongiga Paluperra ja sealt läksime jalgsi 12 kilomeetrit, kuni jõudsim Otepäale. Elasime Otepääl ühes aida lakas. Tore oli ja jäi see üritus eluks ajaks meelde.

Õpetajatest on meelde jäänud, et laulmist andis õpetaja Viktor Ramul. Sageli ei viinud ta meid lauluklassi, kus oli harmoonium, vaid jättis meid klassi ja me laulsime ning õpetaja Ramul saatis meid viiulil. Ramul juhatas ka kooli keelpilliorkestrit, mis oli loodud juba enne sõda. Ta on meelde jäänud ka selle polest, et ta ei pannud õpilasele kunagi hinnet 5. Maksimum hinne oli tal 4. Nii ilutsevad koolitunnistusel mul viite kõrval vaid Ramuli käest saadud 4.

Matemaatikat andis õpetaja Utso, kes oli väga tugev matemaatika õpetaja. Jaan Sihver oli kooliõpetajatest koloriitseim kuju. Ta oli väga austatud kooli õpetajate poolt ja ka õpilased pidasid temast väga lugu. Ta andis keemiat, looduslugu ja füüsikat. Mäletan, et kooliaasta algul pani ta meid oma loodusõpetuse klassis 1. korrusel istuma nii, et lühemad poisid istusid eespool ja pikemad õpilased tagapool. Ilmselt selleks, et ta saaks kõikide õpilaste tegevusest tunni ajal ülevaadet saada. Kord antud kohta ei tohtinud õpilased enam muuta. Selles klassis ei olnud laudu. Kirjutada sai vaid süles kirjutades.

Feliks Kark. Meenutusi aastatest 1941-1949.

Kooli läksin 1941. aasta sügisel. II või III klassis valmis jõuluks näitemäng heast ja halvast poisist, kes valmistusid jõuluks salmi jõuluvanale. Mina olin üks halvast poisist, kes ei osanud lugeda ja veeris lugeda: Emullikas ja vasikaes vaidlesid jne. (mullikas ja vasikas vaidlesid). Saingi endale nime "emuellikas".

Sõja ajal oli ju kõik talongide peal. Ka saapad said poisid jalga eritalongidega. (kõigepealt vaesematest peredest poisid). Saksa ajal oli ka saada saksa sõdurisaabaste naelu. Neid taoti oma saabaste alla, et tallad vähem kuluksid ja ka uhke oli klõpsudes käia. Peale selle olid poistel "Nurmise uisud", mis käisid kontsa sisse auguga. Ja millel oli plekk ümber. Sellega oli klõbinat küllalt. Sel ajal olid tänavad lumest kinni sõidetud ja olid libedad kui liuväljad. Need "Nurmise uisud" olid alt laia profiiliga nii, et sai kõva lume peal sõita. Meil olid sellised konksud meetri või poole meetrisest traadist, millede abil me haakisime veoauto pööramise järel veoauto kasti külge ja kihutasime nii auto slepis. Vahest lendas tuli kaevukaante pealt, kui üle sõideti. Käisime selle pärast direktori juures "vaibal". Keegi oli meid ära tundnud ja helistanud

Mängisime "Punast kaelarätti" koos Uno Vark'ga ja käisime sellega ülevaatusel Draamateatris (saime esimese koha). Mul oli seal üks pearoll.

Esimeses kuni viienda klassini oli klassijuhatajaks Irene Eessaar. Seoses selle punase kaelaräti näidendiga tuleb mulle meelde kuidas mind pioneeriks värvati. Öeldi, et kui sa ei astu pioneeriks, siis lähevad su vanemad Siberi. Võibolla öeldi seda sellepärast, et pioneeri vanemaid ei küüditata aga mina sain sellest aru kui ähvardusest.

Mäletan kuidas „vene ajal“ käisime maiparaadil kooliga. Pärast paraadi, enne kooli juurde jõudmist, panin rivist minema koju. Pärast tuli välja, et kooli hoovis võeti kõik rivisse ja loeti üle. Mul võeti selle äraminemise tõttu käitumise hinne 4 peale.

Meelde on jäänus ka üks „apsakas“. Tol ajal oli poistel moes igasugused sutsakad ehk sutspüssid. Minul oli ka üks selline. See ei olnud väga tõsine sutsakas, mis tol ajal tehti. Oli raudtoru tagumine ots lõmmi taotud, tina täis valatud ja siis torule tahapoole viilitud augukene. Toru seoti traadiga püssi pära külge, pandi püssirohtu ja tropid, haavleid sisse. Tikuga süüdati avause pealt ja kärekas käis. Nii mõnigi nagaman lõhkus sellega oma silmad ja sõrmed, sest polnud tehtud „Tamasseri rauast“ Minu sutsakas oli võtmest tehtud – paras seest õõnes toruvõti, mille sisse käis nael. See nael tõmmati kummiga üles nii, et jäi väheke toru otsa sisse seisma. Tiku väävel käis torusse sisse. Kui siis kummi pealt vajutada, läks nael pauguga võtme torusse. Vaheajal sai seda õues katsetatud – millegipärast ei läinud püss lõpuks lahti. Sutsakas oli mul vinnas, kui algas eesti keele tund. Õpetaja tuli klassi, minul sutsakas seljataga. Mõtlesin, et lasen ta lahti. Pauku ta ei tee, sest polnud ju vahetunnil teinud. Ja siis kostus selline kärekas. Õpetaja küsis, mis see oli. Mina kokutasin - tongipüss.

Tuleb veel meelde suur sõda Leipzigi all. Lepiti kokku Vabriku, Tööstuse ja selle kandi poiste ja teiselt poolt Sitsi ja Kopli poistega, et peame maha ühe kivisõja. „Koplikate“ ja „sitsikate“ ning Vabriku tänava poiste vahel käis ikka hõõrumine. Lepiti kokku, ühel päevalõhtupoole (või oli see pühapäev) tullakse teatud kellaajaks "platsale" – lage krunt praeguse Tombi Kultuuripalee platsil – siis oli see tühermaa. Vabriku tänava poisid

peitusivad (ligi 100 poissi) pargi servas oleva heki taha. Kui need "koplikad" tulid ühe trammitäie poistega (neid võis olla 30 kanti) sinna platsile, siis tormas see poistesumm sealt põõsaste tagant välja – panid" koplikad" paanikas põgenema.

Mis õpetajatesse puutub, siis üks eriline temperamentne õpetaja oli õpetaja Jaan Sihver. Meenub, kuidas ta võttis üles helihargilt hääletooni. See tuletas meelde hundi ulgumist, mis algas madalast toonist ja jõudis lõpuks selle õige toonini. Kord oli tal käes meetripuu (meetri pikkune mõõdukavaga puu). Sihver küsis tunnis, mis asi see on? Väike Tõnisson tõstis kae ja vastas, et see on meeter. Sihver vihastas ja raius"see on puutükk – meeter on kahe punkti vahe.

Eks selliste täis trammidega tuli sõita meiegi kooli õpilastel. (Koostaja märkus)

Silvia Kütt-Aasa. Meenutusi aastatest 1942-1949.

Alustasime õppimist Vabriku tänava koolis 1942.a. sügisel, mil kool kandis Tallinna Linna IX algkooli nime. Seitsmeklassilise kooli lõputunnistuse /1949.a./ järgi algas õppetöö 26. oktoobril 1942.a. Oli saksa aeg

Meie õpetajaks sai Adele Eksta, kes oli meiega klassijuhatajana ja vene keele õpetajana kooli lõpetamiseni. Algklassides andis ta meile kõiki tunde /laulmist vist mitte/, vene keelega alustasime 1944.a. sügisel juba venelaste võimu all, kui läksime kolmandasse klassi. Kool nimetati siis ümber Tallinna 15. Mittetäielikuks Keskkooliks.

Kui alustasime oma kooliteed, käis sõda. Meie koolivarustus ja riietus olid üsna viletsal järjel, kitsas käes oli ka toiduga. Paremini said hakkama need pered, kellel sugulased olid maal ja elatasid end talumajapidamissaadustest. Sealt said linnapered lisa.

Saksa ajal olid koolikottideks mitmesugused lihtsad kotid, lastekohvrid, mõnel ka portfelliid. Mitmel lapsel oli kolmest vastavate aukudega vineertahvlistest nööriaga kokku õmmeldud kott: kaks vineertahvlit külgedeks, üks kitsam tahvel põhjaks, otsteks presentriie, sangadeks jämedam nöör. Küljetahvliid olid kaunistatud mitmesuguste piltidega – küll laste, loomade, lillede ja muude, põhiliselt looduspiltidega. Ühel meie klassi tüdrukul oli koguni vineertahvlistest ranits.

Koolis käisime puukingadega. Puutallad olid päka alt liigendatud, ühenduseks naharibad, mis naeltega talla külge löödud. Juhtus aga nii, et naelapead kippusid üles kerkima, siis olid jalad veriseks hõõrutud. Kodus sai naelad jälle sisse taotud.. Pealseteks olid vöökirja tugevamad paelad risti üle labajala, ka kannad olid kinnitatud samasuguste paeltega. Vaike Jässi meenutab, et ema õmbles talle kooliskäimiseks maalt saadud nahast sussid, mille alla õmbles jalgratta sisekummist tallad. Talvel olid jalanõudeks peamiselt kalossidega vildid. Küllap mõnel lapsel oli ka parem varustus, kuigi meie piirkonna lapsed ei olnud rikaste killast. Hilisemal ajal, kui ilmusid välja tennised, siis nende kättesaamine oli selge rõõm. Tenniste eest sai erilist hoolt kantud – pestud ja hambapulbriga valgendatud. Pidulikumateks puhkudeks olid kalanahast kingad, mis olid väga kõvad ja vaevasid jalgu.

Kool oli segakool, kuid klassides ei oldud koos – poisid olid a-klassis, tüdrukud b-klassis. Poiste klassid asusid peamiselt teisel korrusel, tüdrukute klassid kolmandal korrusel.

Vahetundidel jalutasid poisid teise korruse, tüdrukud kolmanda korruse saalis. Jalutama pidime kenasti ringiratast, jooksmine ja tormamine polnud lubatud, selle järele vaatas korrapidaja õpetaja. Vahetundidel mängisime ka ringmänge,

Saksa ajal toimusid koolis hommikupalvused, need olid kolmanda korruse saalis.

Õpilased seisisid klasside kaupa püsti ja meile loeti mäletatavasti Meie Isa palvet. Küllap pidime seda järele kordama. Kas palvused olid igal hommikul või ei, see ei meenu.

Aktused ja muud üritused toimusid samuti kolmanda korruse saalis, kus oli lava ja kus asus klaver ning seal toimusid ka laulutunnid.

II-s klassis käisime mõnda aega talvisel ajal koolis Kevade tänaval Vestholmi vanas koolimajas, sest meie oma kool oli saksa sõjaväe käsutuses. Õppetöö tolles koolimajas eriti ei meenu, küll on aga mees kodutee koolist koju mööda Toompea nõlva ja Snelli tiigi äärt. Talvel sai lastud nõlvast alla koolikottidel või niisama istuli, vahel veeretaskime end alla. Karupüksid olid siis lumekänkareid täis, mis kuidagi pükste küljest lahti ei

tahtnud tulla. Vaike Kandelin mäletab, et temal istumise all olnud koolikotis tuli tindipotilt kork ära ja puldanist kott ning kooliasjad olid lillat tinti täis. Kuidas kodudes neile asjadele reageeriti, seda ei mäleta. Vahel oli mõni möödunud täiskasvanu meiega riielnud.

Õppetöö II-s klassis 1944.aastal kujunes lühikeseks. Korduvad pommitamised, pidevad akende pimendamised, kuni jõudis kätte 9. märts. Öhtul anti õhuhäire, nagu seda oli tehtud mitmeid kordi varem. Taevasse lasti nn. jõulupuud, mis valgustasid pimendatud linna. Inimesed pagesid kedritesse. Kalamaja pered olid enamuses oma maja keldris või mõne suurema lähedal asuva maja keldris. Kuna seekordne pommitamine algas väga ruttu, siis ei jõutud kaugemale varjendisse minna. Mina elasin sel ajal Sõja tänaval /paegune Salme tn./ nr. 15 hoovipoolses majas. Pagesime kähku keldrisse, kuhu kogunes pea kõik majarahvas. Istusime seal kõssis, kartes pommitabamust, sest pommide ulgumine oli kohutav. Siis tuli pommitamises vaheaeg, läksime emaga üles oma tuppa. Me elasime teisel korrusel, aken oli vaatega kesklinna poole.. Pilt, mis aknast avanes, oli kohutav – suur tulemõll kesklinna kohal, põles kirikutorn /ma ei teadnud siis, missuguse kiriku torn meie aknast paistis/. Korruga kukkus põlev tornikiiver alla ja jäi rippuma torni kiviosa külge. Pilt põlevast kirikust ja allakukkuvast tornist on mul tänini silme ees ja see pilt ei kao. Hiljem sain teada, et see oli põlev Niguliste kirik. Esimesele lainele järgnes rünnaku teine laine ja varjusime jälle keldrisse. Õnneks Kalamaja kant ei saanud palju kannatada, mõned allakukkunud pommidest ei lõhkenud ja need tehti kahjutuks. Kesklinnast oli aga järele jäänud rusuhunnik. Pärast märtsirünnakut me kooli enam ei läinud, sest õppetöö katkestati. Paljud lapsed viidi ära maale. Kohtusime järgmisel õppeaastal.

Saksaaegsetest õppevahenditest palju ei mäleta. Olid valged joonteta vihikud, joonelised vihikud olid laiade joontevahedega, kuhu tuli õpitavad tähed vahele mahutada.

Vene aja alguses olid tavalised joonelised, ruudulised ja valged vihikud, kaaned paksemast paberist, ilma igasuguste joonte ja kirjadeta.. Vihikutel äärejooni ei olnud, need tuli ise joonida. Õpikud olid pehmete kaantega, mis trükikojust tulid köidetuna, kuid lahtilõikamata poognatena. Lastel endil tuli õpikute lehed lahti lõigata. Vene ajal olid ka õpilaspäevikud, kuhu kirjutati suulised hinded ja muidugi märkused, kui selleks oli põhjust.

Õpetaja Eksta oli väga emalik ja hoolitsev, õpetades meile peale koolitarkuste ka elutarkusi. Varakult rääkis ta meile, kuidas viisakalt käituda, õpetas lauakombeid. Mäletame tema õpetust, kuidas on kõige kergem meelde jätta 30-ne päevased kuud aastas – lugedes sõrmenukkidel ap, jun, se, no. Käsitöötundides õpetas ta meid käsitsema nõela ja niiti, õmblema ja paikama. Päril alguses lõikasime välja paberist mustreid, joonistasime ja lõikasime välja kleite paberist nukkudele. Me olime kohutavalt ehmatanud ja kurvad, kui saime teada, et õpetaja Eksta meie kooli lõpetamise päeval 20. juunil 1949 suure lillekuhilaga koju jõudes kohe kinni võeti ja ära viidi. Vabadusse pääses ta viiekümnenendate aastate keskel pärast Stalini surma. Mitmed õpilased kohtusid temaga hiljem. 21. juulil 1976-ndal aastal saatsime õpetaja Eksta ära Metsakalmistule. Aineõpetajatest on enim meelde jäänud eesti keele õpetaja Hella Jõerand. Ta oli väga hea õpetaja, kelle õpetatud keelereeglid on tänini mees. Tema valgustas meid ka paljudes elulistes küsimustes. Eriti rõhutas ta, et kiri teisele inimesele tuleb kirjutada käsitsi, see

näitab austust teise inimese vastu ja ei ole külm ning emotsioonitu, mida on trükitud kiri. Ta rääkis meile, kuidas lapse tulek perekonda muudab seniseid hoiakuid ja harjumisi. Nimelt temale endale oli olnud väga vastumeelne mehe nohuste taskurätikute pesemine. Kui aga perre tuli laps, siis ei olnud lapse mähkmete pesemisega mingeid probleeme /pampersid olid tol ajal tundmatud/. Õpetaja Jõeranna juhendamisel esinesime kooliüritustel massdeklamatsioonidegs. Luuletusi loeti suurema grupiga, kord etles grupist osa õpilasi, siis jälle teine osa, vahel mõni üksikult ja vahel kõik koos. Neid esinemisi oli päris palju.. Pärast kooli pidas Aino Lepik õpetaja Jõerannaga palju aastaid kirjavahetust, Ainost sai samuti emakeele õpetaja. Laulutunnid toimusid kolmanda korruse saalis, neid andis õpetaja Alide Kivima, kelle käe all harjutas ka kooli lastekoor. Käisime oma kooriga nõukogude aja esimesel laulupeol 1947. aastal. Hästi meelde jäänud on ka füüsika ja keemia õpetaja Jaan Sihver, keda me veidi kartsimise. Tema valduses oli kooliaed, kus kasvasid mitmed haruldased taimed ja puud, oli kiviktaimla, bassein, kus ujusid väiksed kalad. Aed oli väga korras ja lopsakas. Aias käisime loodusloo tundides, vahel pidime aias lillepeenraid rohima, mida me sugugi teha ei tahtnud. Õpilased niisama aias käia ei tohtinud. Kooliaed asus kooli territooriumi Salme tänava poolisel küljel, tänavast eraldas seda laudtara. Pilvi Pakkas meenutab, et tarast oli laudu lahti kangutatud ja mõned sealtpoolt kooli tulevad õpilased, et mitte käia ümber koolimaja mööda Salme ja Vabriku tänavat, pugesisid kooli õuele saamiseks läbi tekitatud augu. Õpetaja Sihver oli aeg-ajalt koolimaja aknast vaadanud, kes need pugejad on ning sellest tuli palju pahandust. Auk löödi kinni. Kui koolis hakkasid käima vene õpilased /esialgu II–s vahetuses/ ja kool muudeti 1950. aastal vene kooliks, sai kooliaed kannatada. Vene poisid püüdsid basseinist kalad, aeda hakati rüüstamati, bassein aeti kinni. Kuuendas ja seitsmendas klassis kirjutasid meie klassi õpilased vastastikku teises vahetuses samas klassiruumis õppivate vene tüdrukutega. Kirjavahetust tuli pidada rahvaste sõpruse edendamise eesmärgil. Mõned tüdrukud käisid oma vene kirjasõbral ka külas ja vastupidi. Peamiseks tööks koolis oli muidugi õppimine. Õpetajatest on jäänud kõige paremad muljed, seoses õpetajatega ei meenu kellelegi midagi ebameeldivat. Ja õppida tuli meil hoolega. Meie aastakäik hakkas tegema eksameid juba neljandast klassist alates.. Klassitunnistuste järgi oli meil eksameid vastavalt:

4-ndas klassis eesti keel

vene keel

matemaatika

ajalugu

maateadus

5-ndas klassis eesti keel

vene keel

matemaatika

6-ndas klassis eesti keel ja kirjandus

vene keel

inglise keel

matemaatika
loodusõpetus
maateadus
ajalugu
7-ndas klassis eesti keel ja kirjandus
ajalugu
konstitutsioon
vene keel
inglise keel
matemaatika
loodusõpetus
maateadus
füüsika

7-nda klassi tunnistusel on eksamihinne ka laulmises, kuid ei mäleta, milles see eksam seisnes

Peale õppimise oli koolis ka palju muud tegemist. Neljandas klassis pandi meid paralleelklassi poistega tantsima rahvatantsu. Oleme oma rahvatantsurühmaga osa võtnud koolinoorte olümpiaadist ja esinenud Estonia kontserdisaali laval. Samuti esinesime olümpiaadidel võimlemisrühmadega õpetaja Linda Lõhmuse juhendamisel. Mäletame, kuidas mingil üritusel tantsis koolilaval Helmi Puur, kes oli meist aasta eespool. Ta tantsis rahvariides, rahvariide seelik oli lühikene ja tants ei olnud mäletamise järgi mitte rahvatants. Meelistegevuseks suurel vahetunnil ja ka pärast koolitundide lõppu, kui ilm vähegi lubas, oli rahvastepalli mängimine. Mängisime seda koolimaja Graniidi tänava poolses otsas või koolimaja taga.

Klassis olid oma vigurivändad ja tehti igasuguseid vigureid. Ühed aktiivsemad olid Maire Vinkel ja Milvi Papp. Nüüd juba meie hulgast lahkunud Olivia Pius meenutas klassi kokkutulekutel, kuidas inglise keele õpetaja Ljubov Heinmets pidi mitu korda tunni jooksul ütleva “Vinkel and Papp, please stand up”. Pahanduste korral oli tüdrukutele karistuseks vahetunnis nurgas seismine poiste jalutusruumis II korruse saalis. Pilvi Pakkas mäletab, et meie klassi tüdruk Liidia Ruttoja oli seal korduvalt nurgas seinud. Poistele karistuseks oli jällegi tüdrukute jalutusruumis nurgas seismine. Vaike Jässi mäletab, et ükskord oli õpetaja Jõerand toonud oma poega Reinu ühest kõrvast kinni hoides trepist üles tüdrukute saali nurka seima.

Vene ajal ühel talvel jõulude ajal oli keegi klassi toonud väikese kuuse, mis peideti kappi. Kuuse olemasolust olevat teadnud peale õpilaste ainult õpetajad Eksta ja Jõerand. Pilvi Pakkas meenutab, et me õpetaja Jõerannaga vaidlesime poliitilistel teemadel. Õpetaja tundis juba muret, et kas meie tahame teda lasta kinni panna. Meie klassis õppis Ester Mätas, kes oli usklikust perest ja keda isa ei lubanud oma usku järgides laupäeviti koolis käia /tol ajal oli kuuapäevane koolinädal/. Vene ajal oli sellest palju pahandust, isa käis koolis asja selgitamas. Kuna Ester ikkagi lauapäeviti kooli ei tulnud, tuli tal lõpuks koolist ära minna, Vabriku tänava kool jäi tal lõpetamata.

Ühes hilisematest klassidest on mees järgmine seik: enne tunni algust mängis Karin Hõbemägi suupilli. Õpetaja Eksta tuleb klassi, vaikus, ja küsib – kes mängis? Mitte keegi ei vasta. Klass seisab püsti ja õpetaja küsib kõigilt üksikult, keegi ei tea. Aega kulus päris

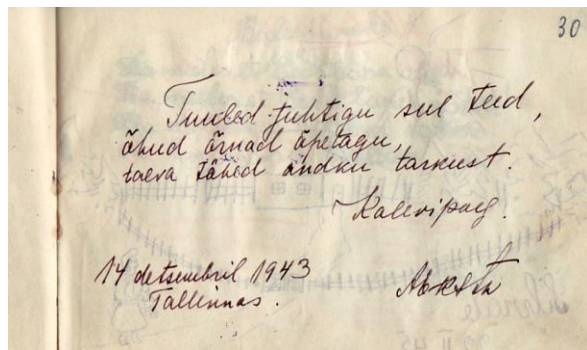
palju, kuid selgust ei saanudki. Hiljem oli õpetaja Eksta ütelnud Pilvile kui klassivanemale, et tal on väga hea meel, et meil nii üksmeelne klass on.

Kooliajal, eriti nooremates klassides, pidasid tüdrukud salmikuid, kuhu klassi- ja koolikaaslased kirjutasid salmikesi, mõtteteri ja joonistasid salmidele vastavaid pilte, mõtteteri kirjutasid salmikutesse ka õpetajad.

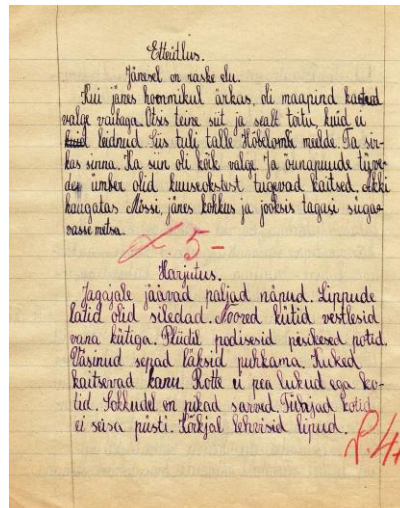
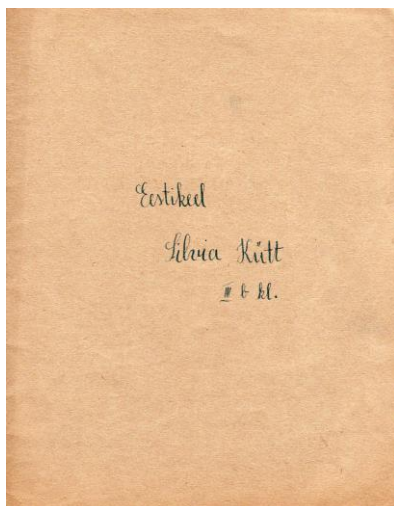
Vabal ajal sai palju kinos käidud, sest kinopilet oli väga odav. Vabriku ja Valgevase tänava nurgal asus kino Skala, kuhu mõne aasta pärast koliti küll ühe tehase tootmistsehh. Enamasti käisime Kopli tänaval kinos Diana /hilisem kino Lembitu/, kus näidati sakslastelt saadud trofeefilme. Mitu korda sai vaadatud filmi Minu unelmate naine, peaosas ungari päritolu laulja ja tantsija Marika Rökk. Väga meeldisid muusikafilmid, näiteks Ilusal sinisel Doonaul ja Rose-Marie, kus laulsid Jeanette MacDonald ja Nelson Eddy, Päikesepaistelise oru serenaad, kus iluuisutas Sonja Henie. Vaadatud sai filme, kus mängisid Zarah Leander, Marlene Dietrich ja paljud teised.

Kokkuvõtvalt on Vabriku tänava koolist jäänud hinge soe mälestus.

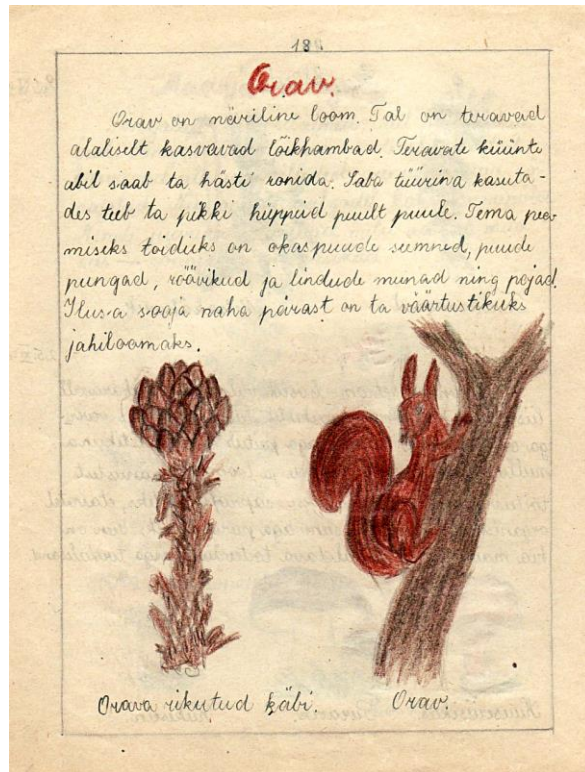
Kalli klassijuhataja Adele Eksta poolt 1943. aastal salmikusse kirjutatud read.

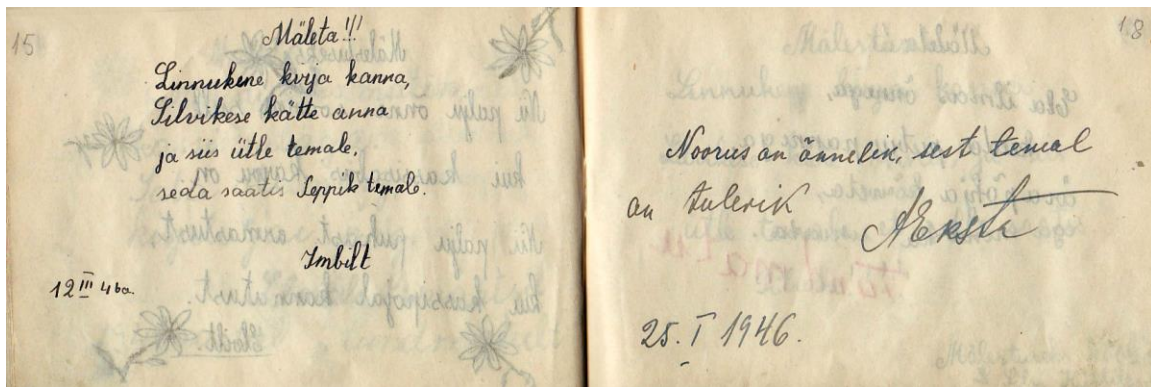
Selline nägi välja III klassi eesti keele vihik 1944. aastal

V klassi loodusloo vihik 1946. aastal

1946 aastal kirjutatud pühendused salmikus

Salmikutesse joonistati ka tihti

Ka vanaduspõlvele juba mõeldi

Eve Paju-Tõeväli Pudemeid kooliteelt 1943 – 1950

Algus.

1943.a. jaanuaris sain seitse, samal sügisel läksin kooli - Tallinna IX Algkooli Kalamajas, Vabriku tänaval. Sõjaolukorra tõttu algas koolitöö 18.oktoobril. Oli „saksa aeg“.

Aktus toimus kolmanda korruse saalis. Klasside kaupa rivistunud lapsed täitsid saali. Poodiumil oli kateeder, sealt peeti kõnet, lavale toodi Reihci ja Eesti Wabariigi sini-must-valge lipp. Esimese värvid olid sünged ja ähvardavad. Mängiti Haydni „Deutschland, Deutschland über alles“ ja lauldi Eesti oma hümn. Tunne, kuidas kodune sini-must-valge ja hümn võõras ümbruses mu südant soojusega kinnitas, on siiani meeles, samuti kahe lipu vaheline dissonants. Pärast aktust läksime klassi. See asus teise korruse saali küljel. Suundusime pinkidesse istuma. Vanemad, kes olid tulnud laste kooliastumisele kaasa elama, seisis klassi seinte veeres. Sõda oli paljude laste isad juba ära võtnud, emad tööga seotud - nii oli vanemaid märksa vähem kui vārskaid koolitee alustajaid. Üks tüdruk nuttis lohutamata - Aide Kaljumäe. Mina olin õnnelik, sest olin koolimineku igatsusega oodanud. Ruttasin pingist ema juurde: „Ema, miks Sa nutad?“ küsisin, ema silmas pisarat nähes. Ema oli üllatunud, et sama laps, kes aina kodu ja tema küljes rippus, koolis end nii rõõmsalt tunneb, ühtlasi nukker, et mu väljanägemine sel tähtsal päeval närb näis: pale kandis hiljuti läbipõetud kollatõve jälgi, peale selle oli mul juhtunud õnnetus koolieelse päeva pärastlõunal. Mängisime hoovis oma maja poisiga, minust veidi noorema Kaupoga, kes oli üldse üks vinge sell. Vist tekkis meil teineteisega arusaamatusi - igatahes pommitas ta mind teravaservalise puutükiga, sain haava piki kulmu, mida tuli minna esmaabipunkti tohterdama. Nii oli esimesel koolipäeval mu kulm klambrites ja paksu sidemehunniku all - arm tänini.

Meie õpetaja oli keskealine pikk, sale, kinnises tumesinises kleidis naine, kes suhtles meiega leebelt - õpetaja Julie Vollman. Kui järgmisel aastal kooli tulime, siis teda enam ei olnud. Ta saatust on meie eest varjatuks jäänud - meie ei kuulnud temast enam kunagi midagi. Kooli annaalides on kirjas, et ta oli õpetaja olnud 1919.aastast saadik.

Eelkirjeldatus ammenduvad kõik mu esimese kooliaasta mälestused. Küllap seetõttu, et õpiaeg jäi väga lühikeseks. Loen kooli kroonikast, et juba novembris oli kool nädala (17. – 25. nov) suletud difteeriaepideemia tõttu. Jõuludest (22.dets.) algas vaheaeg. Teine poolaasta algas 3. jaanuaril, kestes vaid 19.jaanuarini, mil vabastati ruumid sõjaväe tarbeks ja lõpetati esimeste ja teiste klasside kooliaasta. Nii piirduski meie esimene tarkuseaasta vaid umbes üheksa nädalaga. Siiski otsustati kõik, kes koolitöös korralikult osalenud, järgmisesse klassi edasi viia.

Vaatan oma esimese klassi säilinud töövihikut. Ei mäleta aabitsat või muud õpikut. Nende nädalate jooksul olen trükitähtede joonistamisega, väikeste tekstidega, miniatuursete omaloominguliste pildikestega mõnede lugude juures ja arvutustega kümne piires jõudnud täita poole tavalise vihiku mahust. Sama vihiku teises pooles jätkuvad tööd juba II klassis 44.a. oktoobri lõpust - ega sõjaolukorras polnud paberit raisata! Ja - ime küll - kohe kirjatähtede tekstidega. Olin alustanud lugemise ja kirjutamisega kolmeselt, ilmselt pidime kõik kooliks küllalt hästi valmis olema.

Ikka on minult küsitud: „Kas usuõpetuse tunde mäletad?“ Ei mäleta. Aga

usuõpetuse õpik pehmete kaantega ja graafiliste illustratsioonidega on mul küll sellest ajast olemas: J. Luur ja A. Arumäe „Usuõpetus algkoolile. I ja II õppeaasta. Eesti Kirjastus Tallinn 1942, 142 lk. Sisuks : „ Vana Testamendi lood, II Jeesuse lood, III Palveid ja laule ap- õigeusu ja evang.- luteri usu lastele ning Martin Lutheri Väikese katekismuse I peatükk“ Jumala kümne käsuga.“
Nagu kõik jutustavate ainete raamatud, sai see kohe saamisjärgselt kaanest kaaneni läbi loetud. Arvan, et ka „Meie isa palve“ on mul sellest ajast peas.

II klassi sügisel algas kooliaasta taas tavalisest hiljem - teisest veerandist.

Vahepeal oli läbi elatud terve hulk sõjakoledusi, paljudest pommitamistest süngeim märtsipommitamine, suure osa Tallinna häving, rinde lähenemine, september põgenemiste, Eesti lipuga Pikal Hermannil ja Vene vägede sissetungiga. Sõda kestis veel. Tuli „vene aeg“, kõiges võõras, kauge ja erinev senikogetust. Koolist sai esialgu Tallinna 15. Kool.*) Peagi muutus see Tallinna 15. Mittetäielikuks Keskkskooliks ja sai seitsmeaastaseks.

**) Koolijuhataja aruandest: sügisel „koolijuhatajate koosolekul Haridusosakonnas määratakse kindlaks Tallinna koolivõrk - 9. Algkool saab endale uue nime „15. Kool“ “. Sama õppeaasta kevadistel klassitunnistustel on kooli nimeks juba „Tallinna 15. M/t. Keskkskool“.*

Teises klassis.

Meie mansardkorruse II b klassi aknast paistab kaugemal meri ja sadam. Kui pilk satub sinna uitama, haarab hinge valus igavus: kõle selge taevas liikumatu mere kohal - tühjus, sadama pool üksnes üksikud kõrguvad rauakolad. Kadunud on valged laevad, askeldustes kalasadam, pole laevaga sõite Piritalle, pilvitut rõõmu Mikist, kes „läeb Piritalt merele“ ...

Seitsekümmend aastat hiljem ei leia silm enam siit aknast vaadates merd: puud on kõrgeks sirgunud, võib-olla ehitusedki korruseid kasvatanud.

*

Mälus on täielik tühi koht seal, kus peaks olema mu esimese klassi pinginaaber. Ei mingit mälestust! Võib-olla oli kool ise teadmisteallikana tol hetkel minu jaoks esmasem kui sellega seonduv suheteilm. Aga teises klassis tuleb mu ellu pinginaaber, kes saab „tähtsaks teiseks“ kogu eluks.

Meil pole täpset mälestust meie kokkusaamisest. Ju seal polnudki mingit eellugu. Mul on veendumus, et valisin ta kohe esimesel päeval pinkidesse istumisel. Näen meid seismas keskmise rea esiosas kahel pool ühist koolipinki: tema akna, mina ukse pool. Sündis see kuidagi vahetult, ilma igasuguse ettevalmistuseta! Mis äratundmise järele üldse lapsed valivad sõpru? Ta eristus teistest ja meeldis mulle esimesest silmapilgust: Aime - tumesinises kleidis, oma tõsiduses loomulik, lihtne ja väärikas - aiasin temas tarkust, lahkust, tasakaalukust. Jäime pinginaabriteks VI klassi varakevadeni, kuni

Stalin meid 1949.a. 25. märtsil lahutas.

Sellest sai mitte üksi pinginaabri-, vaid ka sõbrasuhe. Aga need jutud jätan siinkohal edaspidiseks.

Esimene õpetaja.

Nagu juba öeldud, oli meil nüüd uus õpetaja ja klassijuhataja - õpetaja Ester Jüris. Tema õpetas meile paljusid aineid V klassi lõpuni. Ta oli äsja seminarist tulnud noor, sarmikas isiksus, kena, sale, ühtaegu habras ja sitke, sportlik, andekas pedagoog. Ta oli nõudmistes kindel ja konkreetne, tema välist rangust ja talitsetust valgustas sisemine siirus, peenetundelisus ja heatahtlikkus. Ta ei tõstnud kunagi häält, naeratas vahel, oli pigem napsõnaline ja oskas meie suurt klassi, mis mõnikord ületas neljakümne piiri, vaikselt ja märkamatult vaos hoida. Nooremates klassides õpetas ta meile kõiki aineid. Ka võimlemist. Tema seatud ja õpetatud „Liblikate tantsuga“ jõudsime III klassi kevadel vabariiklikule ülevaatusele. Saime seal kolmanda koha. Tantsijaid oli neli: Malju Tori, Aada Viljasoo, Irja Kreemann ja allakirjutanu. Maire Paomees saatis meid klaveril. Kostüümid tuli õpetaja kavandi järgi igaühel kodus vanemate abiga valmis meisterdada. Õpetaja oli vorminud alumiiniumtraadist tiibade kontuurid, meie ülesandeks jäi need marliga katta ja vesivärvidega värvida. Ka tantsukleit oli

„Liblikad“kooli aia kiviktaimla –künkjal.

I rida vasakult: Malju Tori, õpetaja Ester Jüris, Maire Paomees, Aada Viljasoo;

II rida: Eve Paju, Irja Kreemann.

marlist ömmeldud ning riidevärviga pruuniks värvitud. Õpetaja Jüris oli meisterlik käsitöö õpetaja. Nende aastate jooksul (tööõpetus kestis VII klassi lõpuni) saime tema juhatusel proovida ja õppida eluks olulisi käsitööoskusi: heegeldasime, kudusime, tikkisime, pilutasime, õppisime erinevaid nõõpauguvariante, erineval viisil riidesse lappe paigaldama ning muud

vajalikku nipet-näpet. Viimaseks tööks oli omakonstrueeritud lõike järgi enesele kimonolõikelise kleidi õmblemine. 1948.a. laulupeol oli meie koori vormiks neil, kel rahvariideid polnud, tume seelik valge pluusiga, ees pikk tume (kas must või tumesinine, olenevalt sellest, mis riidetükki kellelgi võtta oli) lips, millele tikitud valge noodivõti. Lipsu õmblesime ja tikkisime ise. Küllap see kõik koos kavandi ja šablooniga toimus taas õpetaja Ester Jürise toetusel. Tema enda tööd olid alati maitsekad ja kaunid, puhtalt ja perfektselt teostatud.

IV klassi kevadel, 18. märtsil 1947.a oli õpetaja Ester Jürisel 25. sünnipäev. Selle ootel tõusis klassis probleemiks: mida armastatud õpetajale tähelepanuavalduseks kinkida? Aeg oli ju vaene, nimetamisväärsed valikuid polnud. Kellegi kondiitrist vanema ettepanekul osutus valituks sünnipäevatort. Mäletan, et minu kodus kaheldi lahenduse sobilikkuses, aga teoks mõte sai. Tort oli kena, kreemine ja lilleline, ilusa numbriga „25“ keskel.

Meelde on jäänud hilisemad kohtumised õpetaja Ester Jürisega, meie vestlus ühel GAG (tol ajal Tallinna I Keskkool) juubelipeol, kus ta oli koos oma abikaasaga - tema nimi oli siis Ester Vahter. Juhtusin neid koos vahel siin-seal nägema, jalutuskäikudel, kontsertidel, alati teineteisele pühendunud, millegi üle mõtteid vahetamas – neist kiirgav viitas harmooniale ja õnnetundele. Hiljem nägime teineteist, kui meie marsruudid töö- ja koduteedel ristusid: bussis, bussipeatustes, teel. Tuli aeg, mil ta kandis musta leinalooriga kübarat - raske haigus oli abikaasa viinud. Leina leevenedes oli ta taas endine: ergas, suhtlemisaldis, hääl nooruslikult helisemas. 1990.aasta sügisel kutsus ta mind kaasa meie kooli juubeli tähistamisele. Olin oma klassist ainuke. Ilmnes, et meie lõpetamise kohal ja eel haigutab kooli ajaloos mitmeaastane auk, neid aastaid nagu poleks olnudki. Pärast juubelit viisime mõlemad koolile koopiategemiseks omi vanu fotosid. Veel rääkis Õpetaja, et ta laulab Toomkiriku kooris. Olin talle väga tänulik liigutavate tekstidega postkaartide eest, mis ta mulle läkitas, vahel pühadeks - ning kaastundeks, kui olin kaotanud oma ema ja isa.

Ükskord ta avaldas lootust, et ikka leiduks õpilasi, kes teda siit maailmast lahkumisel saatmas oleks. 2000.aasta kooli juubelile minnes võtsin õpetaja Ester Jürisele jällenägemise puhuks mõned roosid. Teda aga – oma armastatud esimest Õpetajat - enam kohata ei õnnestunud, ta oli ainult mõned nädalad varem, sama aasta 17.septembril jäädavalt lahkunud. Mind teda hüvasti jätmas polnud...

Õpetaja Ester Vahter (18.03.1922 – 17. 09.2000) sängitati 20.09.2000.a. Tallinna Rahumäe kalmistule.

Punane kaelarätt.

Mina pole seda kunagi kandnud. Pole olnud oktoobrilaps, pioneer ega komsomol.

Kord, vist III klassis 9-aastasena, oli küll niisugune lugu, et, koolist koju jõudnud, kuulutasin rõõmsalt: „Mina lähen nüüd oktoobrilapseks!“ Sel päeval oli koolis käinud seltsimees Blumberg - väike juudi härra, kes esines õpilaskonnale osava jutu, klaverimängu ja kooslaulmisega. Tema juttudest kuulsime, kui toredad tegevused oktoobrilastel on. Ehkki mul oli lühikese elu jooksul kogunenud piisavalt kogemusi, mis seotud uue võimu olemusega, olin ometi lapsik taipamaks, millega tegemist. Ema jäi mu öeldut kuuldes väga tõsiseks. Hiljem, kui nad isaga mulle asja selgitanud olid, oli ka igasugune soov oktoobrilapseks saada alatiseks kadunud.

Siiski tuli see rätik mu ellu pisut teisel viisil.

„Punane kaelarätt!...“ - kuulen end lausumas ülevas harduses, repliigis, mis kõlmas

kreedona... On VI klassi kevad 1949.aastal, mängin näidendis „Punane kaelarätt“ *) üht peaosalist - nõukogude tüdrukut. Mu kaaslasteks on tüdruku vend ja tema sõber. Nagu mäletan, rajaneb konflikt sellel, et vend ei pinguta end ideaalide nimel. Venda kehastab Feliks Kark ja tema sõpra Peep Zober. Näidendiga jõuame olümpiaadil vabariiklikule ülevaatusesele. See toimub Draamateatris. Me saame III koha. Õpetaja- lavastaja on meie emakeeleõpetaja ja kirjandusringi juhendaja õpetaja Hella Jõerand.

Kooli etendusel oli ema kuulnud kõrvalt ühe õpilase märkust kaaslasest: „Kuidas ta küll suudab!(?)“ Jah, tõesti. Mu hing põdes sõbra ja pinginaabri kaotust, kes oli äsja küüditatud Siberisse. Ei öelnud kellelegi, et punasest kaelarätist rääkides kujutlesin alati oma sini- must-valget... - Suu rääkimas üht, süda mõtlemas teist...

Aga kommentaar, mida võisin tõlgendada taunivana, meeldis. See reetis, millised me oma südames ikka veel olime.

*)Sergei Mihhalkov „Punane kaelarätt“. Noorsoonäidend kolmes vaatuses üheksas pildis. Vene keelest tõlkinud Elmar Kuusik. 99-leheküljeline tavaformaadis ja pehmes köites 1. Raamat sarjast Noorte näitelava. Ilukirjandus ja Kunst 1948.

Õpetaja Hella Jõerand.

Minu hea sõber Aino Taube (Lepik) 1949.a. lennust tunnistab 2014.a. antud intervjuus: „Mul oli iidol, mu oma pikk ja sale emakeeleõpetaja Hella Jõerand, kelle sarnaseks tahtsin saada.“ *) Ainost saigi emakeele õpetaja.

Ka mina olin õpetaja Hella Jõeranda väga kiindunud, nagu arvatavasti paljud teisedki. Ta oli meie õpetaja vanemates klassides. Pikk, sale, pruunide silmade pilk vastaskõneleja sisemusse vaatav, empaatiline, samas oma ütlemistes sirgjooneline ja otsekohene. Mõtlen alati, mis saatuslik õnn see oli, et meid, lapseeas väljajõudvaid inimesehakatisi, oli eneseotsinguil kohemaid toetamas usaldusväärne ja erakordselt inspireeriv isiksus, tema armastus (eesti) kirjanduse, luule, selle esitamise, näitekunsti vastu. Ta nakatas meidki. Oli mõnus kirjandit kirjutada või luuletust lugeda: siiras mõte leidis Õpetaja poolt mõistmist. Tema vastuvõtvaist innustas loovat alget igas õpilases.

Õpetaja Hella Jõerand võis oma suhtumist väga temperamentselt ja kirglikult väljendada. Mäletan üht korda, kui klass oli teda millegagi pahandanud - mis see oli, on minul ununenud. Kõne all oli midagi põhimõttelist - Õpetaja reaktsioon oli äge - ta pidas selle kohta klassi ees seistes pateetilise monoloogi. Minuni jõudis hetk paradoksaalselt: see oli ILUS! Mind lummas tema raevu ilu, - jõuline, kaunis ja ülev nagu loodusjõud!

Õpetaja Hella Jõerand oli meie paralleelklassi juhataja. Oli seda olnud pikalt - nende piltidel IV klassist alates on ta klassijuhataja rollis. Seetõttu pole imestada, et tema poisid olid talle lähedased ja ta silmanähtavalt armastas neid - ning nemad teda. Meile rääkis ta neist sageli, me teadsime üht kui teist nende eludest, annetest, poiste tublidusest, kes pidid üksijäänud emadele õdede-vendade kasvatamisel toeks olema. Võib-olla rääkis ta oma klassis samuti midagi meist. Igatahes kujunes meie kahe klassi

vahel, vaatamata vähesest vahetust kokkupuutest, vaikne austus- ja osadustunne. Selle tunnismärgiks sai lõpetamisel kahe klassi ühispilet, mis varem kunagi teoks polnud saanud.

Kirjandusringi üksikasjalisemad tegemised olen kahjuks unustanud. Kui palju seda üldse

näiteringi kõrval eraldi jõuti vedada, või moodustasid need kaks ühe terviku kaks poolt? Mõnikord andis Õpetaja ka mulle mõne luuletuse esitamiseks ära õppida. Oli tavaks, et õpilaste brigaadid käisid asutustes, vabrikutes, šeffide juures erinevate kavadega esinemas. Ükskord pidin deklameerima

J. Vares-Barbaruse luuletust „Jälle kodupinnal“. See toimus tehases, võib-olla Masinatehases, ühes tsehhis, keset tööpäeva. Sealsamas oli improviseeritud lava. Esinemisel märkas, et all poodiumi kõrval seisva keskealise mehe silmis läigivad pisarad. Tal võisid olla seljataha jäänud sõjaaja rasked teekonnad... Et situatsioon oleks mõistetav, lisan siia selle Barbaruse lihtsa tundelise teksti.

*„Ei siia lihtsalt astuta ja tulda,
vaid hardumuses kõnnitakse vaikselt;
kui puudutab jalg püha Eesti mulda,
taas jõudes siia matkalt mitmepaikselt,
siis tunned - imeline heldimus ja hoovus
sind haarab: selline su südame on loomus.*

*Sa tuled nagu armastatu juurde,
käed sirutad ja äkki tardud rõõmust,
sest oled sattund õnne - liiga suurde,
mis joovastab sind juba ainsast sõõmust,
et nagu poleks enam ühtki muud maailmas
kui jällenägemise sära sinisilmas.*

*Siin maantee looklev, iga nõlv on tuttav,
õhk põldudelt, - meid läbistab ta hingus, -
nii leebelt paitav, meile vastu ruttav,
kui tervitaks hõim igas orus, kingus,
et tunneme, kuis laul me südames paisub,
kui kõige kallimat me hoiaksime kaisus.“*

/ J. Vares-Barbarus „Jälle kodupinnal“./

Mäletan kahte kirjandusringi ekskursiooni, mis toimusid õpetaja Hella Jõeranna juhatusel - VI klassis Vasalemma, VII klassis Pirita Kosele ja Kloostrimetsa. Üksikasjad on ununenud, mälestuste tunne on jäänud kahetiseks. Ühelt poolt lapselik rõõm maikuu looduses viibimisest ja rikastatud kohateave: õpetaja Jõerand tutvustas meile J. Oengo seotust Vasalemmaga, Kloostrimetsas ja Metsakalmistul ei saanud mööda ka Konstantin Pätsi seotusest paigaga. Noorel lugejal tasub tähele panna, et need nimed olid sellel ajal keelatud. Teisalt seda rõõmu küünistavad sõja jäljed - meie lapsepõlve pärisosa: ikka veel rauda, kaevikuid, räsitud metsa, varemeid, leina ... Paaril säilinud fotol on jäädvustatud osalised Vasalemma lossi trepil ja Kloostrimetsas Lydia Koidula kalmul.

Kirjandusring 1950.a. mais Metsakalmistul Lydia Koidula haual.

Koolilõpu eel tegi õpetaja Hella Jõerand meile üllatuskingi: kooli seinalehes ilmus temalt pikk lugulaul värssidega meie A ja B klasside õpilastest. Minul pole seda kahjuks tervikuna kunagi olemas olnud, nüüd on fragmendidki kadunud. Mis tore oleks ime, kui tema loodud read oleksid kusagil säilinud ja tema mõtte kaugest minevikust taas meiega kõneleks!

* Arnika Tegelman „Väärivate ülikool annab põhjuse end korra kuus kodunt välja sättida”. Aja Leht, jaanuar 2014.

Aime.

Mu pinginaaber oli Aime Tänna.

Aime oligi selline, nagu mu aim oli tundnud. Tõsine ja tark. Tasakaalukas ja tegev. Tagasi mõeldes saan aru, kui täiskasvanulik ta juba väikesena oli, kui sihipäraselt oskas oma aega kasutada. Tema välise rahu all peitus intensiivne vaimne elu.

Me olime iga päev palju koos ka pärast kooli, kas Aime kodus või meil: mõlemal pool tundsimme end omakoduselt. Elasime ühel tänaval, vaid kaheksa numbrit vahet - mina Kalevi 24, tema Kalevi 32a. Lugesime, mängisime. Nooremas eas olid meile köitvateks seltsilisteks ja mängujuhtideks eestiaegsed ajakirjad „Lasteleht” ja „Laste Rõõm”. Nende numbrid olid kokku köidetud paksudeks suureformaadilisteks raamatuteks. See huvitav kirjavara oli jäänud korterisse „päranduseks” Aime kodu eelmistelt elanikelt, kelle saatused ja teed 1944.a.sõjapõgenikena meile tundmatud. Nii sisustasid Eesti lastekirjanduse suurkujud - Ernst Enno, Karl-Eduard Sööt, Juhan Jaik, Julius Oengo jt. püsivalt meie päevi, samal ajal kui koolis kirjutasime kirjandeid, etteütlusi ja harjutusi vaid Stalinist ja Vene armee vägevusest. Vt. *) Minu kodus neid ajakirju polnud, raamatukogudes ammugi mitte. Ajakirjades oli rohkelt lühikesi näitemänge, harrastasime neid isekeski etendada. Tegelasid olid enamasti loomad,

printsessid jm. kujud. Kehastajateks Aime, Aime noorem õde Ivi, mina. Vahel seltsis meile Maret Sammalsoo, kes elas Aime vastaskorteris, oli meist vanem ja koolis aasta eespool. Maretil olid pikad kuldsed juuksed, tema tegi need patsist lahti ja oli siis ikka Printsess, meie leppisime Jäneste jm rollidega.

Kes oli tundmatu pere, kellele see kirjavara kunagi kuulus? Keda tänada lapsepõlve unustamatute tundide eest?

**) Väljavõte VII klassi eesti keele kontrolltööde vihikust nr.1 1949./50.õppeaastal.*

Vihikus on üheksa kontrolltööd, mis on etteütlused, peale selle üks kirjand. Tööd on toimunud ca iga kahe nädala tagant. Tekstide teemadest esimene ülistab ja imetleb Moskvat ning tänab Leninit ja Stalinit nõukogude laulikute Džambul Džabajevi ja Suleiman Stalski suu läbi. Teises ülistatakse ja kirjeldatakse tollases versioonis Tallinna „vabastamist“ ja „vabastajaid“ Pärna, Võrku ja Karotamme. Ja leitnant Lumistet, kes „asus kohe heiskama Pika-Hermanni torni punast vabaduslippu“ (st. ka sini-must-valget alla kiskuma!). Kolmandas kiidetakse NL metsade „rohelist kulda“, mis ulatub „Balti mere rannikult ja Karpaatide jalamilt kuni Kamtšatkani ja Sahhalinini.“ 1949.a. oli räige kolhoseerimise aasta. 27.okt. etteütetus on N. Karotamme tekst sellest, et „peamine ja kõikehaarav ülesanne on Eesti NSV kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine“. 3. dets. etteütletuses meenutatakse, et „kolm aastat tagasi... lakkas tuksumast eesti rahva silmapaistva riigitegelase, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe, silmapaistva luuletaja Johannes Vares`e (Barbarus`e) süda“. Loos ülistatakse ja loetletakse tema võite. 15. dets. etteütetus on esitatud allpool. Vahepeal on paar üksikutest lausetest koosnevat tööd lauseliikmete määramise peale. Viimane etteütetus vihikus kirjeldab, kuidas Kaukaasia eestlane Laar tuleb oma kauget „ahelais ägavat kodusaart“ st. Saaremaad vabastama. „Seltsimees Laar sai dzoti lähedal kuuli rinda, kuid ta surus käe verd purskavale haavale, ajas enda püsti ja tormas tulistava dzoti poole. Ta viskus dzoti avale - kuulipilduja valang tappis ta silmapilkselt; ent rohkem ei saanud sakslane tulistada: meie võitlejad tõusid maast, vallutasid dzoti ...“ jne. jne.

Etteütetus 15.12.49. Katkend „Pravda“ juhtkirjast 11.detsembril.

Nõukogude Liit on nüüd rahu, demokraatia ja sotsialismi eest võitlejate võimsa leeri eesotsas. Nõukogude Liidu, rahu kindla kantsi ja lipukandja poole pööravad suure tänutunde ja lootusega oma mõtted ja pilgud kõigi maade töötajad, kogu eesrindlik, progressiivne inimkond. Nõukogude rahvas lahendab edukalt kommunistliku ülesehitustöö ülesandeid.

Meid juhib kommunismile viival teel suur Stalin. Piiritu on Nõukogude Liidu rahvaste armastus oma targa juhi ja õpetaja vastu. See avaldub praegu kujukalt seltsimees J.V.Stalin`i seitsmekümenda sünnipäeva auks areneva üldrahvaliku sotsialistlikuvõistluse gigantses hoos. Stalin`i nimi on nõukogude ühiskonna moraalse ja poliitilise ühtsuse sümbol. Suures Stalin`is näevad meie maa rahvad oma kangelaslikkuse ja mehisuse, oma kodumaaarmastuse ja oma patriotismi kehastust. Stalin`i nimi on nõukogude rahva kuulsuse ja võimsuse sümbol, võitlusüleskutse uutele kangelastegudele suure

*Nõukogude kodumaa hüvanguks.
Stalin'i nimi on võiduka kommunismi lipp.*

Aime pere tuli Lõuna-Eestist, ilusa nimega kohast Kuldrest. Aime ema oli olnud seal kooliõpetaja. Nad olid sõjapõgenikud, alles äsja Tallinna asunud. Tulid septembris vahetult venelaste eel ema kahe lapsega. Olid tulnud takistusi trotsides, jäänud Pupastvere lahingu kuulihaardesse, pääsenud, kuni viimaks jõudsid Tallinna sugulaste juurde, lapsed peaaegu paljajalu. Isaga, kes oli raudteelane ja töökohustuste täitmisel, saadi uuesti kokku alles Tallinnas. Aga nende ühine pereelu ei saanud pikalt kesta: Aime isa arreteeriti peagi ja saadeti Siberi vangilaagrisse. Aime ema jäi üksi lapsi - Aimet ja Aime nooremat õde Ivit - kasvatama. Ema oli õpetaja Tallinna I Keskkoolis kuni küüditamiseni 1949.a. 25. märtsil.

*

Aime hakkas peagi klaveritunnis käima. Esialgu võttis ta eratunde õpetaja Marta Pebre juures, kes elas Niine tänaval. Tänapäeva noor lugeja selles faktis vaevalt midagi erilist näeb. Aga vahetult sõja järel, mil kõigest elule esmavajalikust, alates toidust, oli suur puudus, pealegi kodu kaotanud peres, üksiku ema hoole all, õpetaja töötasu nappuse juures, äratav ettevõetud samm igas kõrvalseisjas sügavat austust. Aime klaverit kodus polnud, ta käis harjutamas esialgu ühe vanaproua tahvelklaveril Linda tänaval.

Aime õhinal hakkasin minagi varsti õpetaja Marta Pebre juures käima. Isa ostis klaveri. Me mängisime siis Aimega koos palju neljal käel ansamblit. Ise otsisime lood ja omal käel õppisime. Õpetaja Pebrelt olin saanud vanaaegse paksu noodid - Damm'e „Klaverikooli“, selles oli rohkelt lihtsate seadete väikseid palu, neljakäe seadeid ja klassikaliste teoste kergeid adaptatsioone. Aime arvates olevat me sageli oma lugudega esinenud. Mina neid esinemisi eriti ei mäleta.

Vaatamata oma esialgsele tuhinale selgus peagi, et olin laisk harjutaja. Igav oli ka. Palad, mida mängisin, ei olnud kõitvad. Asi lõppes sellega, et lugu jäi toona üpris lühikeseks: mind võeti klaveritunnist ära. Kodus harrastasin endiselt palju kõikidest olemasolevatest nootidest mängimist. Kuna mu teadmised ja nooditeksti mõistmine oli napp, tõlgitsesin tekste suvalise vabadusega oma tundmustest lähtuvalt. Küllap asjatundlikule kuulajale oleks mu tegevus skandaalne tundunud. Aime jätkas õppimist ja harjutamist, mingi aeg Pioneeri Palees. See natukene tasus end hiljem ära: Siberis lisisid lapse oskused hädavajaliku osa pere sissetulekutele - AIME SAI LASTEAEDA KLAVERIMÄNGIJAKS.

Väga ilusad olid talveõhtud Aime kodus. Sageli istusime Aimega rohelise paberiga kaetud kirjutuslaua taga, laualambi hubases valguses ja aitasime Aime emal õpilaste töid läbi vaadata. Etteütluste ja kontrolltööde parandamine oli meile täiesti jõukohane ja huvitav. Vastutus ja

teadmine, et saame ema aidata, tõstis enesetunnet.

II klassi varakevadel tärkas meil idee minna fotograafi juurde. Aasta oli 1945, sõda polnud veel lõppenud. Ega mingeid ametlikke fotoärisid polnudki. Lugesime lehest kuulutust - keegi mees pildistas kodus Villardi tänaval. Ühel pühapäeval läksimegi kolmekesi kohta otsima - Aime, Maire Paomees ja mina. Saime fotod, ühel kolmekesi koos, samuti igaüks eraldi. Nüüd on huvitav tunnistada üheksa-aastaseid meid. Pärast tegime kõrvalepõike ja veetsime millegagi aega Hirve pargis. Paksus sulalumes oli musti vesiseid laike, ega veekindlaid jalanõusid ju polnud, kingad vettisid, jalad märgusid, meie aga tundsimme end hästi: olime olnud tublid ja millegagi iseseisvalt hakkama saanud.

Eve, Aime ja Maire

Villardi tänava fotograafi juures 1945.a. märtsis.

Nii Aimel kui minul olid mõlemal maal vanavanemad, kelle juures suviti viibisime. Eestimaal oli sel ajal veel elus kena komme vastutulijaile tere ütelda: kaunis kingitus, mis eriti loomulik küladeedel ja seal, kus kaks teelist harva kokku saavad. Sellega seoses meenutab Aime üht meie väikest vigurit. Ükskord Tornide väljakul otsustasime hakata vastutulijaid teretama nagu külavahel, et uurida, kuidas keegi reageerib. Reaktsioone oli tõesti erinevaid. Mõni teretas lahkelt vastu, mõni oli hämmelduses või ehmunud - võib-olla oma mõtetest äratatuna - reageerides seetõttu kõheldes. Meile aga valmistas meie „psühholoogiline katse“ lusti.

*Aime ja Eve umbes oma „psühholoogilise
eksperimenti“ eas.*

Pildistatud Viruvärava mäel. Uus turg on veel alles.

Kahel kevadpoolaastal olime sunnitud lahus. Kord pidi Aime minema maale vanaema juurde, sest nende kodus käis päeviti istumas-valvamas venelasest NKVD mees. Aime emale jäigi arusaamatuks, miks. Aime oli hirmul ega kannatanud seda pinget: ema saatis ta maale kooli. Ilmselt jäeti nad seekord lõpuks rahule. Teine kord oli Aime kopsude tõttu mõned kuud sanatooriumis. Nende aukude tõttu on mu mälestustes perioode, kus Aimet pole, on hoopis teised seltsilised ja tegevused. Ei meenu ühiseid kelgutamisi. Mul ei olnud suuski, uiske ega väikest kelku. Oli vaid üks vana-aegne suur ja raske täiskasvanute mõõtu soome kelk, millega sai talvistel tänavatel - peamiselt Graniidi tänaval – sõidetud.

Kas me vahel ka tülitsetime? Aime arvab, et mitte - kui jätta välja eriarvamused ühistel harjutamistel. „Ma olin vahel pärast harjutamist lahku minnes päris pahane,“ meenutab ta nüüd. Küllap võisime mõlemad sarnaselt tunda. Olen selle unustanud. Sest mu mälestustes troonib üks eriline intsident, mille korraldasin ja millest sain õppetunni kogu eluks. Juhtus see nooremas eas. Ühel päeval Aime juures pahvatasin talle kaela etteheited - väga bravuurikal ja sõjakal kombel. Millised, ei mäleta enam. Aime ei reageerinud kuidagi: ei kaitsenud end, ei hakanud vastu ega pahandanud.

Kui tegu oli tehtud, adusin samas, kui inetu. Põhjuski näis tühine. Ega ma vabandanud, kuigi olen oma ülesastumist alatiseks häbenema jäänud. Ka leppimist ega tülili jäämist ei mäleta. Ju oli Aime nii tark, et suutis mu koleerilisest reaktsioonist suuremeelselt üle olla. Täna talle lugu ei meenu. Mulle aga andis see sündmus, eelkõige Aime oma vaikiva väärikusega õppetunni ja äratundmise kogu eluks. Toonast lapselikku tunnetust võiks kirjeldada järgmiselt: 1.sõna on loopimiseks vahe ja terav, sellega on kerge haiget teha; 2.kui sõna on kord ilmsiks toodud, keegi seda tagasi korjata ei saa ja see on kohutav; 3.vääriti öeldu väärab või mõrastab nii või teisiti midagi parandamatult ja lõplikult. Olen lapsetarkuseusku. Kas täiskasvanud aimavad, kui hõlmavalt laps oma terviklikus nägemuses maailma mõista võib? Küllap eeltoodud tõdemus korjus mu kogemusse ka muudest pudemetest, saades läbielatud tunnetuseks. Hoiatusena

terveks eluks.

Meie sõprus ja lähedustunne Aimega süvenes koos kasvamisega. Olime mõlemad kolmeteistkümnenda eluaasta alguses, me suhted olid soojemad kui kunagi varem. Ja siis tuli 25.märts 1949.

Aimel oli 23. märtsil sünnipäev. See oli pühapäev ja kooli vaheaja algus. Oli väike sünnipäeva tähistamine. Olime Aime juures külas, ka minu ema ja hea perekonnasõber meie majast pr. Lisette R. Meeleolu oli armas ja soe, kodune, nostalgiline. Aime sai kingituseks raamatuid. Järgmise päeva veetsime Aime juures neid lugedes. Õhtueelsel pärastlõunal läksime kõndima. Märtsipäike säras, tänavatel oli veel paksult lund, aga päikesesuunalisel Graniidi tänaval sulisesid sügavates roobastes veed. Millegipärast käisime läbi koolistki. Venelased tegid laval esinemise proovi.

Kui meile jõudsim, leidsime eest äreva meeleolu. Isa, kes töötas ETKVL-s, teadis rääkida, et nende autobaas oli ööseks välja mobiliseeritud. Tädi Lisette töötas Tallinna Autobaaasis, tema teadis sama nende baasi kohta. Kõik see kõlas kurjakuulutavalt. Oht varitses alati kõiki, ikka pidi kohver kuskil valmis olema. Kuna Aime isa oli Siberis vangis, võis karta, et nende pere võib esmajoones löögi alla sattuda. Kahjuks oli Aime ema sel õhtupoolikul kodust ära. Ta oli õpetajana oma „parteilist kohust“ täitmas ja hiliste tundideni ettenähtud kursustel. (Seda nõuti kõikidelt ENSV töötajatelt. Mäletan ka oma isa pikkade tööpäevade järel veel ööajast NLK(b)P ajaloo konspektiga tegelemas). Minu kodused manitsesid Aimet emale ohusõnumit edastama ja soovitasid neil kindlasti ööks kodust lahkuda.

Aime ema kirjust.

*„Tahtsin viimasel õhtul Teie juurest läbi tulla, aga oli hilja, kell 10
õhtul - tulin õpetajate kokkutulekult. Ütlesin Aimele, et nad
läheksid Teile, aga neil polnud usku ebaõnnesse. Ei taha seda
meenutada, mis paha on, seda leidub kõikjal isegi, kuid
viimati kohtasime Aime sünnipäeval. Jah, see on õige, kuidas Teie,
armas Eve ema, kirjutasite, et arvatavasti tundsite lahkumisvalu.
Midagi nii valusasti pigistas südames mind tol õhtul, alati, kõikjal
mul polnud enam südamerahu, ei tundnud rahuldust tööst. Kartsin
inimesi. See oli aimdus lähenevast olukorrast. Teie tulek
aga tol õhtul tõi rõõmu laste südamesse - mina ei suutnud seda
sisendada. Eve ja Aime sobisid tol õhtupoolikul ülihästi, rõõm oli
neid vaadata. Järgmisel päeval ei tahtnud Aime toast väljudagi,
tundis end mugavasti kingitud raamatuid lugedes.
Need jäid enamuses kõik kohale. Eve kingitud raamatust oli eriti
kahju. Nüüd teised lõpetavad klassi, sooritades viimaseid eksameid.
Nemad siin valutava südamega jooksevad taigas...(Siberis, 3.06.49.a.)*

Tol õhtul Aime ja Aime pere meile ei tulnud. Ilmsüütu inimene, laps pealegi, ei suuda koletisliku halva mõõtnatust uskuda.

25. märtsi hommikupoolisel ööl kuulsin läbi une kusagil meie tänaval automootori töötamist.

Magasin koolivaheaja und, kaua, kella kümneni. Äratas majanaabri tulek - see proua juba kuulutas emale öisest küüditamisest. Jooksin tulistjalu Aime juurde: Aimet, Aime ema, Ivit ei olnud!

Nende uks oli kinni pitseeritud...

Tol ööl küüditati meie klassist veel teinegi klassiõde - Ivi Veepere.

Aime ema ja Aime nende Siberist saadetud kirjade väljavõtetes (1949/50).

Üks ema on lastega teel... Nad roomavad kraavis vihisevate kuulide all. „Ema!... Ma kardan,“ kaebab väiksem. „Ära karda, kullake... püüa ainult... ära pead tõsta!“ „Ema! Mis see vilistab?“ „Pole midagi... ära karda... telefonitraadid undavad!“

See stseen on killuke Aime meenutustest 1944.a. sügisest, kuidas nad kolmekesi põgenevad oma sugulaste talust kuulide all roomates Tabivere jaama, lootusega seal mõnele Tallinna poole sõitvale rongile pääseda. Kui talu õuele oli sõitnud saksa tank, algas kuulus Pupastvere lahing, tulevahetus sooneemele asunud venelastega. Nii jäid nad lahingu jalgu ja osa talu hoonetest sai nende lahkumise järel tuleroaks. Tabiveres õnnestus neil pääseda Saksa sõjaväe rongile ja jõuda niiviisi lõpuks Tallinna sugulaste juurde.

*

„... telefonitraadid undavad!... “

Kuidas küll ülistada vaprat Eesti Ema? - Hingehell, õrn, tark, tugev, julge, mehine... Mehed peredest lahti kistud, langenud sõjas, vangistatud, orjuses, maha lastud, näljutatud, tapetud, auku aetud... Naine üksi päevatööd tegemas, toitmas, katmas, ravimas, kaitsemas lapsi, neid julgustamas ja neile hellusi jagamas, neid koolitamas, ikka ja alati muretsemas hariduse valguse pärast.

Lehekülgede kõrval, mis Aime ja Aime ema kirjades räägivad alandustest, näljast, külmast, haigustest, orjatöö raskustest, aga ka looduselamustest, mõtetest ja meeleoludest, kumab igas kirjas peamise painena mure laste hariduse saatuse pärast, nii nagu seda sai tunda üks Eesti taluperest võrsunu, Tartu Ülikoolis hariduse saanud Eesti Õpetaja.

Aime kirjast 9.04.49.

„Kallis Eve! Praegu olen teist päeva siin kaugel Siberis. Eile sõitsime siia külla. Teel oleme

olnud 2 nädalat. Kõige enne sõitsime rongiga, siis autoga ja kõige hiljem hobusega. Tead, sa vaata 7.klassi maateaduse raamatust joon. nr. 48. Seal leiad Obi harujõe Tšulõmi äärest linna Atšinsk. Sellest 51 kilomeetrit põhja poole on kolhoos „Vtaraja bolševistskaja vesna“. Selles kolhoosis peame me olema. Meid määrati Siberisse igaveseks ajaks. Oleme Krasnojarski kraisis. Selle krai piirest me välja ei tohi minna... Ära unusta mind, kui me enam üksteist ei näe!...”

*

Aime ema 24.07.49.a.

„...Nii valus ja kurb on, seda võite kujutella. Kuidas on kaugete vahemaade taga inimesi, kes mõtlevad meile ja kellele me enam kunagi otsa vaadata ega kätt suruda ei saa! Sageli mõtlen, miks kodumaa on meid hüljanud... Teate, kuidas töötasin, mul oli alati nii vähe aega, oma isiklikku elu mul peaaegu ei olnudki, kuidas lapsed rühkisid õppimist. Siin ei kohelda meid kui hoolsaid inimesi. Meist tahetakse uskuda, et me oleme loodrid, riigivastased. Meisse suhtutakse üleolevalt, peetakse vangideks. Enese arvates töötasin eeskujuliku nõukogude õpetajana ärasõidu hommikuni. Kuidas püüan oma elu sisse seada - seda võimalust ei anta. Töötame päev päeva kõrval kolhoosis, saame selle eest vaid leiba, sedagi kopitanud jahuna. Teised toitained muretseme oma asjade eest....

... Kartulid on mul oma maalapile maha pandud. Kui neid sealt võtta saad, on suur häda juba möödas...”

*

Aime ema 3.06. 49.

„...Olümpiaad läheneb, Aime tahtis tänavu sellest tingimata osa võtta. Siin seda vaimuvalgust on vähe. Raamatud eestlaste vahel on kõik läbi loetud ja edasi antud. Lastel on muidugi igav. Mina lugeda midagi ei taha, mu pea on mõtteist küllastunud, kuidas oma elu siin korraldada, et oma lapsi toita. Senini ma pole midagi välja mõtelnud. Elame kolhoosis, töötame, toitume aga omal kulul. Tööpäevi korjub imevähe, nende eest saame alles sügisel leiba. Alguses anti meile leivajahu avansiks, nüüd aga lõpetati. Anti ka põllulapp, sellele on me lootus, aga seemne peame raha eest ostma, nimelt kartulid on kallid. Tangud ja lihtne kuivtoit on siin samuti kallis, keegi ei müügi. Odratangu pole kellelgi, valget saiajahu samuti.... Majad asuvad pika tänava ääres. Puuviljaaiad puuduvad täiesti, pole ühtki marjapõõsast, kirsi- ega õunapuud. Sellest on nii kahju. Metsas aga leidub metsikult kasvavaid sõstrapõõsaid, vabarnaid. Ühtki maasikalehte pole näha. Kasvab umbrohuna pujengipõõsaid, roosipõõsaid. Taiga on metsik, soine. Kohati on mets raiutud või iseendast põlenud. Need maatükid on üles haritud, mis moodustabki meie kolhoosi. See on kolhoos metsas. Lähed tööle 10 km, aga lagedat kuskil ei näe, aina kasesalud. Küttematerjal on aia taga, võta ja valmista toitu. Kui ainult oleks valmistada!”

„... Tervis käib allamäge. Kui mind enam ei ole ja Aime kodumaale pääseb, siis võtke ta oma tütreks. ...”

„Evekene, kui ma Sind ei tülitä, siis saada väljalõigat artikleid ajalehtedest, milles kirjutatakse Sinu või minu endisest koolist. On huvi teada, kuidas elu seal edasi läheb...”

*

Aime ema 10.07.49.

„Kas meie lapsed üldse kooli enam saavad? Kool on lausa venekeelne, nad on siin oma keeleoskusega ja õppimisega taga siinseist nõudeist. Keskkool on siin 10-klassiline. Tuleks õige madalasse klassi astuda ja oleks sealgi raske. Nad seltsivad ikka omasuguste eesti lastega ja õpivad vene keelt vähe. Kui edasi jääme kolhoosi, puudub mul majanduslik jõukus panna neid 5 kilomeetri kaugusel asuvasse kooli. Kui kooliaeg saabub, eks siis näe, kuidas oma elu jälle seame.“ (NB! Kohalik kool oli 4-klassiline. Minu märkus).

*

Aime ema 12.07.49.

„... See kallis proua tahab veel vaeva näha ja Aimele mantli valmis ömmelda. Palju tänu talle, aga selleks suveks sellest vist enam talle mantlit ei saa. Vanagi veel küllalt hea külatänaval jooksmiseks. Aga eks tuleval suvel kann! Kirjutagu Enn (tema poeg) mulle oma elust koolis üks kiri, siis näen, kuidas ta keeleoskus on arenenud ja kuulen, kas ta klassi lõpetas.“

*

Aime ema 4.11.49.

„Armsad sõbrad kaugel kodumaal!

On möödunud palju päevi, kui Teilt kirja sain. Vahepeal on minu elus muutusi ette tulnud, olen oma elukohta vahetanud. Kui Te mulle ehk kirjutasite vanasse elukohta, siis pole nad veel siia jõudnud. Saatsin küll oma praeguse aadressi endise elukoha postkontorisse. Nii igav on, kui ei ole kodumaalt ühtki teadet. Söitsime kolhoosist välja 14. augustil. Olime teel kuu aega, sellest ajast viibisime Krasnojarski linna eeslinnas 3 nädalat. Osa meist siirdus sealt põhja, osa lõuna poole. Paar perekonda osutusid kõlbmatuks loovale kaevandustööle ja meid suunati 50 km Krasnojarski linnast eemal olevasse klaasivabrikusse. See on töölisasula, mille elanikud töötavad kõik tehases. Saabusime 15. oktoobril. 17. oktoobril asusin ka sellesse vabrikusse oma töökohale - mustatöölisena. Teen igasuguseid töid, viimati laadisin autosid klaasiga - pudelitega, mis viivad hiljem elanikkonnale erutavat vedelikku. Nüüd olen 4.päeva kodus, kuna sain töö juures vigastada. Vedasin kastidega vabrikust vagonettidel klaasi lattu. Olin tööl kella 6. õhtul kella 3. hommikul. Mu jalad olid üliväsinud, komistasin ja kukkusin vastu kasti ning purustasin oma nägu. Palka pole veel mingisugust saanud. Huvitab mind väga, kui palju jõudsin hobusena töötades teenida. Sellisele tööle mu tervis kaua vastu ei pea, olen vilumatu ja kehaliselt nõrk. Oleme selle aja elanud vaid oma asjadest. Kolhoosi jäi maha mu kartul, aedvili ja lehm. Viimasest sain vaid väikese eseme, mis vastab lehma veerand hinnale. Tööpäevade eest ei saanud mingit tasu. Ja nüüd ainult südamevalu minuga...”

„...Tõusin südaööl, pole und. Akna taga ulub ja vingub vinge siberi tuul. Männi okste tagant vaatab kuu läbi mu toa lageda akna mu voodisse. See meenutab ilusaid talveöid kodumaal. Eile sadas vähe lund, senini olid võrdlemisi kuivad ja soojad sügisilmad. Endistel aastatel on seda aegu lumi ammu maas olnud... Aga tuulel on eriline omadus, ta puhub nii jõuliselt, veenvalt, et tunnend külmi sõrmi end haaramas. Akna klaasid klirisevad ja kõlisevad, need on raamides lahtiselt, ainult välisaknad ja laua juures on kõik liikvel.

Elan teisel korral, maja on korralik, elanikud kõik õpetajad, välja arvatud perekond, kelle juurest

mulle on tuba määratud - 2- liikmelise leedu perekonnaga kokku. Siin on kunagi asunud klooster - selles asulas. Sellest pole enam nüüd jälgegi, kirik on saanud autode asupaigaks. Sügavas orus voolab väike jõke, kahel pool, mäe kallakutel asuvad majad, meie oma asub kõrgel mäel, taga laiub võsastik, kust käin seljaga hagu toomas. Talveks väljavaateid on vähe, tagavarasid mingeid pole, elame kui linnukesed oksal ja loodame Loojale, kes meid on senini juhtinud ja hoidnud. Ainult piinav südamevalu takistab kõike ümbritsevat elu nautimast, hirm oma laste elu pärast. Aime käib siinse keskkooli 5.klassis. Ei taha sugugi kooli minna. Ivi õpib 3. klassis. Tema asub küll kooliteele rõõmsa meelega. Vene keele puudulik oskamine teeb neile raskusi, aga muidu läheks õppimine küll. Neid vaadates tõmbab süda alati valusalt: kui kaua peavad nad vastu sellele karmile olukorrale..."

*

Aime 5.11.49.

„...Täna lõpeb I veerand. Lähetate kõik pidulikult uute riietega kooli, paljud oma viisi vastu võtma. Usun, et Sul on ka kindlasti kõik viied... Täna saavad teised tunnistused, kuid mina mitte. Ma hakkasin alles veerandi lõpus koolis käima. Nüüd olen käinud koolis umbes kolm nädalat. Tunnistust mulle välja ei anta. Ei tea kas lähengi enam kooli. Keelega on võrdlemisi raske. Muidu pole midagi, aga maateaduses, loodusloos ja ajaloos on raske. Hakkan lõpetama. Ära pahanda, et Sulle nii vähe kirjutan. Teinekord kirjutan rohkem. Ei ole kohe tuju ja mõtted ei kogune kuidagi peas. Kirjuta ikka mulle! Kõigile õpetajatele ja nüüdsele VIIb klassile palju tervisi. Ärge unustage mind! Aime.“

Aime ema 5.11.49.

„Kallis Evekene! Aime .. jättis pool paberit tühjaks. Kasutan juhust. Mul on nii palju kirjutada, et ma ei saa end tühjaks puistata. Tahan teada, kuidas Sul koolis läheb, mida teevad kõik mu tuttavad, Aime endised kaasõpilased Aada, Siiri, Irja, Viirlaid Ivi, Õie Liivrand ja teised! Muidugi Sinust olen kõige rohkem huvitatud. ... Täna on õppeveerandi lõpp, teil on see pidulik sündmus, siin on see tavaline koolipäev, puudub pidulikkus.... Kõige paremat edu Sulle! Sind armastav Aime ema.“

*

Aime 5.01.50.

„... Kuidas Sul ka koolis läheb ja kellega Sa istud? Hinded on Sul muidugi kõik viied. Kas Sa klaverimängu ka veel õpid? Tead, Eve, ma palun, kui Sul on mõned vanad noodid, mida Sa ise ei tarvita enam ja saada siis palun mulle, kui Sul võimalik on. Ma viibin ju nüüd sageli klaveri juures: mängin lasteaias lastele. Saan sealt süüa ja vähe rahalist tasu. See on meile suureks toetuseks. Minul on nüüd küll hea, aga Ivikene on üksi külmas toas. Tuba on meil nagu kelder pime. ... Täna õhtul oli Ivil palavik 38,4. Ema ei teagi, läks kella 6-ks õhtul tööle ja töötab kella 2-ni öösel. Palun kirjuta mulle ja ärge unustage meid!..."

*

„ Kirjuta mulle veel kooli elust. ...“ (Aime 6.02.50.)

*

Aime 29.03.50.

„Sain Su noodid ka juba kätte, Eve. Suur, suur tänu nende eest. Sul oli vist kahju neid ära saata. Saan sellest aru. Siin olidki ilusamad klaveripalad sees... Koduigatsus on nii suur. Kui oli mul sünnipäev, meenusid kõik need laulud ja mängud ja kõik kallid inimesed“

„... Suur tänu ka, et Sa kirjutasid mulle kooli elust. See mind väga huvitab.

Mina käin samuti koolis. Ainult mitte VII-das, aga V-das klassis. Koolis siin mul just raske ei ole. Alguses oli vene keelega tegemist, nüüd pole viiga. Ümberjutustused ja etteütledused teen juba 4 peale. Õigust öelda, ma pole siiani veel üheski aines 2 saanud. Ajaloos ja maateaduses ja loodusloos ja vene keeles suuliselt ja kirjutades olid mul kohe viied. I veerandil ma tunnistust ei saanud. Läksin kole hilja kooli. II veerandil oli mul vene keeles kirjalikult 3. Teistes ainetes olid kõigis viied. Tunnistusi siin niisuguseid ei ole kui meil kodus. Siin on päevikusse trükitud ained ja sinna hinded pannaksegi. Pidulikkust siin nende andmise juures ei ole.

... Kuidas Sul ka klaverimäng läheb? Kellega sa nüüd neljal käel mängid? Tihti meenub mulle üks juhtum. Me olime siis veel väikesed. Alles algasime veel neljal käel mängima. Õppisime ja õppisime, aga kuidagi kokku ei lähe. Lõpuks saime üksteisele pahaseks ja mina läksin koju. Nüüd saan ma ka ikka klaveril mängida. Käin lasteaias mängimas. Iga päev hommikul kell 9 lähen ja kell 1 tulen. Kella 2-ks lähen kooli. Lasteaias on päris hea kord. Mängin seal laulukesi ja tantse.“

*

Aime ema 25.06.50.

„Evekene lõpetas nüüd selle kooli. Õnnitlen Sind, armas laps, sel puhul ja soovin Sulle edaspidiseks jõudu ja tahet õppida!... Kooli lõpetamine on Eestis pidulik moment elus, tean seda oma endisest praktikast. Siis on nii palju lilli ja õilsaid tundeid. Siin on see väga proosaline. Õpilased ei ammuta enesele jõudu neist hetkedest. Mul on kuidagi kahju neist, et nad jäävad ilma nii paljudest ilusatest tunnetest. Nüüd on Teil loodus pidurüüs ja algab suvine puhkus. Kus veedate oma suve? Kas ikka Mulgimaal?...Palju jääb mul Teile ütlema ega oskagi seda. Tunnen vaid seda, et olete meile kallis mälestus kodumaast. Rõõmsat suvepuhkust ja kosumist muredest! Südamlike tervitustega Teile kolmele meilt Teie Liis.“

*

Aime 25.06.50.

„Koolis lõpetasime eksamid ammugi. Need olid meil ainult kahes aines – vene keel suuline ja kirjalik ja matemaatika suuline, kirjalik. Andsin need kõik viitele. Isegi vene keeles kirjalikult ümberjutustus viiele. Ma seda isegi ei tahtnud hästi uskuda. Teistes ainetes olid aasta eest kõik viied. ... Teie lõpetate nüüd kõik seitse klassi, aga mina alles lõpetasin viis klassi...

...Lasteaias käin ka ikka mängimas. Sellest on hea, et saan ikka süüa. See aitab palju kaasa. Praegu ei ole meil midagi peale leiva. Üldiselt on sääl ikka huvitav ja ilus. Sinu nootidest mängin kogu aeg. „Die Nelke“ on mul juba selge ja „Die Tulpe“ samuti. Muidugi ka veel teised palad.

Kas teil sellel aastal ka laulupidu on? Meie teada peaks olema. Täpselt ei tea. Kui on, siis palun kirjuta mulle sellest pikalt ja laialt. Samuti palun kirjuta koolielust ja eksamitest ja kes kuhugile läheb edasi õppima! Kirjuta üldiselt kõigest kodumaa elust. Kas on Tallinn palju muutunud? Jne. Kirjutada oleks mul nii palju, aga ei oska seda kuidagi paberil väljendada. Kallis Evekene, ära unusta mind! Kirjuta ikka! Niisugust sõpra ei leia ma iialgi! Tervita kõiki tuttavaid! Aime.“

Kirjavahetus jätkub Aime pere kodumaale naasmiseni 1957.aastal. Tõmban piiri ja katkestan väljavõtete tsiteerimise 1950.aasta kevadega. Siis lõpetasin mina ja oleks pidanud Aime lõpetama VII klassi. Tallinna 15. M/t. Keskkool lakkas olemast. Meie vana koolimaja anti täielikult vene kooli valdusesse. Kooli vaimsus ja materiaalne vara, meie viimased aastad ja jäljed lõpetamisest haihtusid olematusse. Kuhu pidime veel kokku tulema? Osa õpilasi ja õpetajaid viidi üle I Keskkooli, mis muudeti segakooliks, teised kadusid mujale. Aga seal olid juba teised koolid ja teine vaim...

Veel õpetajatest, koolielust.

Mida vanemaks ise saame, seda lähedasemaks muutub eelkäijate põlvkond, kes meid õpetanud ja kasvatanud. Igatseks aega kokku krookida, neid inimesi tagasi, kohtuda võrdvanustena, mälestusi jagada, küsida, maailma asju arutada. Meie õpetajad olid väga head professionaalid ja toredad inimesed, enamikus eestiaegsed, nii et tunneme end mingil määral selle aja kasvandikena. Võin neid ridamisi loetleda: klassijuhatajad **Ester Jüris** (vt. eespool) ja **Elfriede Subi**, emakeeleõpetaja **Hella Jõerand** (vt. eespool) matemaatikaõpetaja ja direktor **Ants Utso**, loodusloo-, füüsika- ja keemiaõpetaja ning ühtlasi õppealajuhataja **Jaan Sihver**, lauluõpetajad **Lydia Trees** ja **Alide Kivima**, võimlemisõpetaja **Evi Vabasalu**, joonistusõpetaja **Johann Prikk**, inglise keele õpetaja **Ljubov Heinmets**, vene keele õpetaja **Valentine Saarman**, ajalooõpetaja **...Sults** ja paljud teised - nagu õpetajad, kes meiega tegelenud vaid lühemat aega, näiteks asendusõpetajatena. Maja oli väike, kord range, õpetajad vahetundidel tegevuses korrapidajatena - nii said tuttavaks needki pedagoogid, kes tunde meie klassis polnud andnud. Mäletan alati sooja ja emalikku õpetaja **Alice Eensood**, läbi näpitsprillide vaatavat säralist õpetaja **Adele Ekstat**, kaunist õpetaja **Linda Lõhmust**, lahket rahvatantsuõpetajat **Hilja Pälli**... ja teisi.

Kooli direktor 1947.aasta novembrini ja matemaatika õpetaja vanemates klassides oli õpetaja **Ants Utso**. Silmade ees on ta klassi tulek - kaenla all klassipäeviku kõrval suur vineerist kolmnurk - ilmselt oli meil käsil geomeetria kursus. Tema tasakaalukas ja soliidne olek mõjus sümpaatselt ja autoriteeti sisendavalt. Alati kui teda koolimajas teretasin, naeratas soojalt ta lahkete silmade pilk puhmaskulmude alt ja tema vastus-tere oli väikesele inimesele sama lugupidav, nagu võrdsele täiskasvanule. Mulle meeldis, et meil oli temataoline koolijuhataja.

Kooli õppealajuhataja oli õpetaja **Jaan Sihver** - loodusloo, keemia ja füüsika õpetaja. Tema tunnid olid põnevad, sest need toimusid tavaliselt eraldi klassis - loodusloo kabinetis. Seal oli ilma tunnitagi köitvat vaatamist - seintel, kappides klaaside taga, kappide peal, laudadel -

tabeleid, kaarte, pilte, topiseid, kive, mõõteriistu, keemia ja füüsika õppevahendeid. Õpetaja Sihver näitlikustas oma teoreetilist õpetust ikka mitmesuguste eluliste näidete ja katsetega. Ta oli väga emotsionaalne ja kirglikult oma kutsumusele pühendunud inimene. Kasvatusküsimused olid ta südameasjaks küllap sügavate tõekspidamiste tõttu, aga ka õppealajuhataja kohustest lähtuvalt. Ta oli ikka kohal kui kedagi tempude tegijat, tavaliselt poissi, oli vaja korraks kutsuda või pihile võtta. Ühele juhtumile olin kunagi tunnistajaks. Tundsin ses seigas õpetaja Sihverile kaasa, aimasin, et ta elas oma hinges pahategija kasvatamatust kordi rohkem läbi kui teo toimepanija ise.

Koolil oli hästitoimiv ja sissetöötatud kord, traditsioonid, mis elasid oma eelmiste aastakümnete elu, niipalju, kui uued tingimused polnud veel neid murendada või murda suutnud. Lisandusid need, mida uus nõukogude kord püüdis sisse juurutada.

Meie klassijuhataja viimastes klassides oli õpetaja **Elfriede Subi**, lahke ja diskreetse olekuga keskikka jõudnud naisterahvas. Tema õpetas meile vene keelt. Tema suhtumine oli mõistev ja heasoovlik, emalik - teatava distantliga, ilma liigse familiaarsuseta.

Õpetaja Saarman rääkis mulle kunagi, et tema õde olevat olnud tuntud pianist Vanda Saarmann (1897 – 1932). Nii olen mäletama jäänud. Olin veel päris laps, mu peres polnud vastavat traditsiooni ja ma ei teadnud tol ajal eesti pianismist midagi. Hiljuti meenutas klassiõde I Keskkoolist, Ivi Kattai (Rühka), kes oleks kooli lõpetanud 1951.aastal, õpetaja Saarmanist lugu, mida ei saa siin jagamata jätta. Õpetaja Saarman oli õpetanud nende klassile vene keelt ja matemaatikat. Kord vahetunniks saali siirdudes olid nad tabanud õpetaja klaveril musitseerimas. Kõlanud oli midagi tõsist, kaunimeloodilist, klassikalist. Lastest said vaiksed kuulajad. Toonane elamus on Iivil talle tänaseni.

Mingil aastal ilmus kooli uus kehalise kasvatuse õpetaja, tõeliselt kaunis naine - õpetaja **Linda Lõhmus**. Mäletan teda meilegi tundi andmas. Ta oli mu vaiksuse objekt, sest minu silmis kehastus temas täiuslik ilu. Õpetaja Lõhmus ja õpetaja Saarman olid suured muusikaarmastajad. Hilisemas elus võisin neid alati kontserdiküllastajate hulgas kohata.

Mul polnud ühegi aine õppimisega erilisi probleeme. Võib-olla sellest tingitult on mälestused piiratud ja ühekülgse - tundide õppetööst ei mäleta ma peaaegu midagi. Üks emotsionaalne seik II klassi kevadest on meelde jäänud. Olin olnud haiglas kaks nädalat, sealt sain koju ja kohe kooli. Siinkohal on koht märkida, et neil aastail (kogesin seda 1946. ja 1950.aastal) ei olnud vähemalt lastehaiglas mingit küllastust ette nähtud, lubatud oli vaid kirjakesi vahetada. Matemaatika tunnis - mis kole üllatus! - kontrolltöö uuele osale, millega mul polnud mingit tutvust! Muidugi sain hindeks kahe. Pärast kodus oli suur pill lahti ja isa pidi mind õhtul järjele aitama. Miks õpetaja Jüri nii toimis? Võib-olla ma ei ütelnudki talle, et olin haiglas olnud? Juhtunust kujunes kasulik õppetund, sain teadmise, mis ohtu kujutavad lüngakesed matemaatika õppimisel. Lähtusin sellest tarkusest kogu keskkooli aja - vaatamata ajanappusele olin nendes ainetes koduste ülesannete täitmisel rangelt järjekindel.

Vahetundidel jalutasime ringiratast saalis – tüdrukud kolmandal korrusel, poisid teisel. Taoline vaheaja veetmine oli üle Eesti Wabariigi üldlevinud. Nüüd loen õpetaja Jaan Sihveri mälestustest, et tema ise oligi olnud selle äratajaks! Vt.*). Komme oli meeldiv, võimaldas liikuda, suhelda ja vestelda koolikaaslastega, mõnikord - raamat käes - midagi lugedagi. See viis vaheaega veeta oli ühtlasi lahe lõõgastus, ilma väsitava lärmita, mis tänapäeva koolides tavaline. Mõnikord lauldi ja mängiti ringmänge – need põlvest-põlve lood said selgeks ja omaseks. Käibivamad olid: „Me lähme rukist lõikama“, Üks peremees ehitas maja“, „Kes aias“ jt. Lõbust jäid ilma antud päeva klassikorrapidajad - need pidid vahetunnil tuulutama klassi,

pühkima-pesema tahvli ja tahvilapid, vaatama, et keegi klassi konutama ei jääks. Alati oli silmapiiril ka mõni korrapidaja - õpetaja. Söögivahetunnil võis klassis olla ja oma võileiba süüa, kel see kaasas ning koolitoit välja lunastamata.

Siin on paras meenutada vahetundide jätkuminuteid, mil kell helisenud, kõik klassi kogunenud, õpetaja veel viibimas. Olen jäänud neid hetki mäletama ühe klassikaaslase - Aide Kaljumäe - tõttu. Tema oli väike tüdruk, kes meie esimesel koolipäeval (vt. eelpool) koolipingi kohal kumaras, lohutamatuult nuttis. Hiljem osutus ta rõõmsaks ja vembukaks klassiõeks. Mulle tundus, et ta õppimisele eriti ei pühendunud. Neil tunniootuse hetkedel ilmutas ta tohutut andekust, mida jätkuvalt imetlesin. Nimelt oli tal kombeks kiirkorras joonistada tahvile kriipsupoiste-lugusid, neid üheaegselt jutustades ja piltidega illustreerides. Lood olid sündmusterohked, elavad, vaimukad ja huumoriga vürtsitatud. Mõnikord toetas teda kaaslane, kes temaga sõbrasuhetes, nime nimetamisega võiksin eksida.

Tunnid algasid hommikul kell kaheksa. Koolituli jaid ootas klassi uksele ilmselt üks uus, suurelt maalt sissetoodud ja võõrastav tava: keegi õpilastest pidi olema sanitaarkontrolöri rollis ja oma pilguga veenduma, et kaastel ikka käed-silmad-kõrvad puhtaks pestud on. Aeg-ajalt tehti ka täikontrolle.

Võimlemistunnid toimusid teise korruse saalis. Selle ühes otsaseinas olid redelid. Võimlemisdresse ja trikoosid polnud saada, igaüks võimles rõivastuses, mis tema võimaluste piires kombineeritud. Riitusime oma klassis. Kevadeti ja sügiseti toimusid tunnid vahel kooli õues. Seal jooksi ja mängisime tavalistes kooliriietes. Polnud õues selleks mingit spetsiaalselt ettenähtud ala. Näiteks jooksuraja pikkus sai lihtsalt kusagil samas välja mõõdetud. Mõnikord mängisime õuetunnis rahvaste palli. Mäng oli meie põlvkonnal väga armastatud väljaspool kooli. Talvel kasutati suusatamiseks ilusat noort parki, mis jäi koolimaja ja Kalevi tänava vahele. Viimast juhtus vist küll üliharva, sest meenub vaid üks ainus kord seitsmendas klassis. Pidime sõitma aja peale ümber pargi. Enamusel, ka minul, polnud suusavarustustki. Ei tea kas koolil võisid olla mõned suusapaarid - kuskilt siginenult mul mingid suusad alla, kummisäärivate otsa olid saanud? Sõit jättis piinava mälestuse, sest oskamatusel lisandus veel jalus lotendavad suusad.

Esimestel aastatel tuli ette, et koolimaja või klass oli külm ja tunnis istusime palitutes.

Mulle meeldisid talvapäevad, mil elektrit polnud. Pikkadel pimedatel hommikutel (elasime nn. Moskva aja järele) olime klassis, valguseks mõni küünlajupike. Nende tundide teemad läksid uita, ettenähtust kaugemale, see oli huvitav. Õpetaja jutustas või arutleti midagi, vahel loeti ette. Olemisest kujunes videvikupidamine - tõsine, mõtisklev. Kõigele andis värvingu pimedus ja küünla hubisev leek. Kui oli parajasti jõuluaeg, oli küünla kõrval laudadel väike kuuseoksake. Nendest keelatud pühitsemistest kumab tänaseni õpilaste ja õpetaja vaikiv, hingesügavustest tõusev üksteisemõistmine. See oli pide, mida kõik neil keerulistel aegadel nii väga vajasid. Ikka imetlen sõnadeta usaldust, mis õpetajate ja õpilaste vahel valitses.

**) Õpetaja Jaan Sihveri meenutustest. „...1922./23. õppeaastal...Tuli juurde uus ametikoht...õppeala juhataja. Tolle aja seaduste järgi oli selle koha täitja kooli õppenõukogu poolt valitav. Õppeaasta algul valis kooli õppenõukogu sellele kohale minu. Kasvatustlikus osas tõi see mulle muidugi hulga tööd juurde, sest tuli tegutseda kogu kooli perega. Üks minu esimesi korraldusi oli järgmine. Siiani õpilased sagisid vahetundidel jalutussaalides läbisegi. Nägin, et niisugune korratu hüplemine ja tõuklemine kutsub*

esile omavahelisi tülisid ja tekitab rohkesti tolmu. Tulin mõttele, et mis oleks, kui panna õpilased saalis korralikult käima, üksteise käe alt hoides ja omavahel juttu vesteldes. Kandsin selle mõtte nõukogule ette. See leidis heakskiidu. Otsustasime asja tõsiseks läbiviimiseks, et esialgu kõik õpetajad on nädalapäevad korrapidajateks ja õpetavad lapsi korralikult jalutama. Nii tegimegi ja leidsime, et see uuendus mõjus kasvatuslikult väga hästi. Kui koolinõunik Brüller tuli kooli külastama, siis oli ta üllatatud õpilaste korralikust käitumisest ja imestas, et nad võivad nii ilusasti ja distsiplineeritult jalutada. Siin olgu lisatud, et rahva hulgas levivate juttude järel peeti Vabriku tänava kooli siiani üheks halvima distsipliiniga kooliks. Nüüd hakkasid kostma kuuldused, et ühes ja teises koolis nõutavat lastelt samuti korralikku jalutamist vahetundidel. Kolmekümnendates aastates oli see juba üldiseks nähtuseks.“

*Õpetaja Jaan Sihver loodusloo ja füüsikaklassis meie paralleelklassi poistega.
Vasakult: Aarand Kallas, Raivo Niineväli,
Harri Kõiva, Heinar Saar.*

Kooli aed.

Koolil oli aed. Ehk oleks õigem ütelda: oli olnud aed. Kui kooli astusime, olid sellest esimesed räsimid sõjavägede majutuste tõttu juba üle käinud. Mälupilt koolitunnist viib sügisese peenra äärde, mille porgandipealsete vürtsikas lõhn kummitamas siiani. Ilmselt samast leiab üks leht tee mu vihikusse herbaariuminäitena. Arvatavasti esialgu loodetakse sõjahaavade parandamist ja aia edasist kestmist. Eelnev meenutus peab olema vahetult sõjajärgne, sest juba 1946./1947. õppeaasta kokkuvõtet tehes nendib koolijuhataja

diskreetselt: „Kooliaed, mis aastate eest rajati ja korras hoiti, sai õppeaasta jooksul tublisti kannatada: palju puid ja põõsaid on rüüstatud, lillepeenrad tallatud, lilled murtud ja juurtega üles kistud. Rüüstamine toimus noorte ulakate poolt, kes õhtuti ilmusid aeda mängima, jooksma kuni hilja ööni.“

Kooli aed oli lapsepõlves valus mõistatus. Miks oli aia aimatav suurejooneline ilu ja mitmekesisus meie ajaks kuhugi minetunud? Miks oli ta kandmas hooldamatuse jälgi nagu oleks maha jäetud? Olin näinud lihtsaid korras taluaedu, oli võrdlus ühe maakooli aiaga, kus kõik paistis toimivat nagu ennemuiste: puhas, eeskujulikult korras aed jättis mulje, et seda on hoolsad lapsekäed armastusega rohinud, varustanud taime- ja katselapid nimesiltidega, klassidel olid oma katsepeenrad jne. Meie kooli aiaga tundus olevat midagi valesti, samuti nagu A. H. Tammsaare tegelased tõdenud: „Ah, ilusam ja õnnelikum aeg on enne mööda läinud...“ .*)

Alates 1946./47. õppeaastast jagasime teises vahetuses kooli venekeelse 5. M/t . Keskkooliga. Samast aastast meenutab end muserdav kogemus, mida võimatu unustada, ei olnud taolist varem näinud. Juhtusime klassikaaslasega mööduma koolimajast hetkel, mil mingid vene kooli klassid vabanesid tundidest. Jäime toimuvat aia tagant tänavalt silmitsama.

Kooliajal oli kombeks, et õpilased kasutasid koolimaja Graniidi tänava poolset otsaust, kust pääses alla keldris asuvasse garderoobi. Sisse-välja liikumisel oli avatud üks pool suurtest kahepoolsetest välisustest. Kunagi polnud märgata, et ukseava oleks liikumisi piiranud või ahistanud – oskasime uksest ka hulgakesi lähedalt läbi saada.

Pilt, mille tunnistajaiks sattusime, oli tarretav. Uksel olid avatud mõlemad pooled. Sellele vaatamata jäi ukseauk kitsaks troppis tumedale massile, mis, sõna otseses mõttes üksteise turjal ronides ja pressides kuidagi ei tahtnud välja mahtuda. Kogu tropp röökis kõigest kõrist, kõik, kes sülemist vabanesid, jätkasid röökimist, tormates marujooksuga, kes kuhu poole minema! Tundus uskumatu niisugust metsikust ja agressiivsust meie kooli lävel näha! Taolist võis näha vaid uutes nõukogude sõjafilmites: võidukas mass sõjakisaga lahinguväljale sööstmas! Võigas rөөk kõlab kõrvus siiani.

Kunagi olin täpselt samalt kohalt imetlenud hoopis teistsugust vaatepilti. See kunagine seadis end võrdlusse vastnähtuga. Tookord olin eelkoolieas. Olime Kaupoga meie majast (vt. Algu) tulnud tema suurt kooliskäivat venda vaatama. Oli kevad, vahetund, lapsed õues. Tänavalt silmitsejale tundus õuel toimuv imeliselt kaunis ja idülliline - rahulikud, rõõmsameelsed lapsed sõbralikus meeleolus mängimas ja suhtlemas, kogu pilt kallatud üle heleda päikesevalgusega. Soovisin end nende keskele. Nähtu jäi toitma hõõguvat kooliigatsust. Lõpuks õnnestus meil Kaupo venna Aarega läbi aia kõnelda. Muidugi manitses too, et sammud kiiresti koduteele seaksime.

Pole vaja erilist tarkust, et mõista, milline „armee“ neil aastail kooliaia saatuse määras. Ei imesta ka purustatud kooli nimetahvli üle, mis 1950.aasta fassaadifotolt vastu vaatab!

Inimene harjub. Ajapikku meigi harjusime uute naabritega. Vaatamata läbielamistele me ei rөөkinud, olime vaiksed ja kasvatatud, sallivad ja viisakad, harjumuspäraselt teretasime koolis kõiki täiskasvanuid, samuti võõraid. Teretuttavaiks said ka selle kooli õpetajad, mõned vanemad õpilasedki.

Kooli aed on jäänud leinaliseks elemendiks lapsemälestustes. Kõikehaarava tähendusega märgiks, sümboliks elust, inimesest ja püüdlustest, kultuurist ja rahvast, saatusest. Eriti nüüd, kui olen lugenud õpetaja Jaan Sihveri mälestusi aia rajamisest **), pea veerandsajandi jooksul tehtud õpetajate ja paljude laste ühistest pingutustest. Aed ei sünni päevaga. Meie aed oli kavandatud ja teostatud loova pedagoogilise mõttega ja

suurejooneliselt. Alustatud 1927.aastal, oli see 1939.aastaks jõudnud piisava õitseeani, olles oluline osa õpetaja Jaan Sihveri elutööst. Kas üldse ja kui palju võis olla analoogilise mõttega rajatud kooliaedu Eestimaal?

*) A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus I“ lk. 289. Kirjastus „Eesti Raamat“, Tallinn 1974.

**) Õpetaja Jaan Sihver aia rajamisest. „Otsustasime luua järgmised osakonnad: vabaõhu klass ümbritsetuna tihedast põõsashekist, mets, võsa, luide, nõmm, raba, kivirüngas oma maa paekalda (glindi) taimedega, kivikla võõramaa taimedega, okaspuude osakond nii kodu- kui võõramaiste puudega, puukool ja katseaed, aia keskele 1,5 m. sügavune betoonist veebassein purskeseadeldisega keskel, siia sinna ka lillepeenrad. Peale selle koolimaja krunt ümbritseda ilupuudega. Et veetaimed kasvavad mitmesugusel sügavusel, siis tegime puust kastid, mis riputasime basseini valamisel seintesse paigutatud tugevate raudkonksude otsa mitmesugusele sügavusele. Basseini põhja ühele poole panime muda osjade, hundinuiade ja vesirooside jaoks, teisele poole liiva pilliroo kasvatamiseks. Basseini põhjale paigutasime ka mõned suured kivid kaladele ja vähkidele peiduurgasteks.

...Nii siis me korjasime ja istutasime, kes aga kustki midagi uut sai. Tagajärjeks oli, et meil kasvasid koolimaja aias kõik kodumaa puude ja põõsaste liigid, välja arvatud 2 liiki: Saaremaal kasvav laukapuu (*Prunus spinosa* L) ja pisikene okasmetsaalune õrn põõsakene harakkuljus (*Linnaea borealis* L). Ka rohhtaimede liike oli meie aias suur hulk, isegi haruldasi glindi taimi, mis kasvasid meie kivirüngal päris lopsakalt. Aga valget vesiroosi (*Nymphaea*) ei läinud meil korda basseini saada. Võimalust mööda püüdsime igale eksemplarile juurde asetada etiketi. Nõnda kujunes meil Teise Maailma sõja alguseks päris omapärane botaanikaaed rajatuna mitte süstemaatilise, vaid ökoloogilise põhimõtte järele.“

*

Harri Saaret paralleelklassist meenutab, et Tammsaare pargi rajamisel „Estonia“ teatri taha olevat viidud meie kooli aias kasvavaid haruldusi sinna ümberistutamiseks.

*

1937. aasta koolijuhataja aastaaruande ühe lehekülje päisesse on keegi pliiatsiga lisanud märkuse (kas õpetaja Sihver?): „4. jaanuaril hakkas kooli aias näsiniin õitsema“.

Üks album. Omaette lugemiseks.

Maire tõi vaadata Raivo kooliaegse fotoalbumi. Ema kingitus pojale. Roosast siidpaberist lehed albumilehtede vahel, kuhu Raivo on hoolikalt pildid kleepinud. Fotod emast, vennast, õdedest, toona hiljuti igavikku lahkunud isast, sõpradest, maleharrastusest, kooliõdedest. Õpetaja Sihver poistega, õpetaja Sults poistega, ilus monaliisalik pilt klassijuhatajast õpetaja Hella Jõerannast jm. Suur osa pilte on sündinud

Raivo fotoharrastusena, on ta enda pildistatud ja ilmutatud. Kõik tööd pole eriti õnnestunud: pilte on väikseid, uduseid, laigulisi - aeg oli ahas lapsele-õppijale vahendite ja õppimisvõimaluste kättesaadavuse poolest.

Raivo - koolivend paralleelklassist - ta oli mu rahvatantsupartner V klassis.

Albumi heldimusttekitav vägi haarab oma võimusesse. See jutustab lugu Raivost, keda ma kooliajal peaaegu ei tundnud, tema maailmast, kaemustest ja neist, kes olid paralleelklassi poistest ta sõbrad. Armsalt meenutavad koolivendade varateismelised poisinäod end kaugest minevikust. Otsin igaühe palgelt tema saatust. Peagi hakkavad nemad oma õlgadel ühe põlvkonna elu edasi kandma. Kui lapselik-mehelikud, rõõmsad ja uljad ilmed on neil siin piltidel! Aja jäljed rõivastel: pisut räsitud pintsakud, püksid suured ja avarad veel õblukeste kehade jaoks. Küllap on need kelleltki kogukamalt pereliikmelt päritud ja jäetud kandjale kasvuruumi pakkuma. Mõned on veel lühikestes pükstes ja põlvikutest.

Vaatan pilte ja nende „vigasus“ - hallus, laigulisus, udusus, virvendus, mis tuttavate nägude äratundmist eksitab - omandab omaette mõõtme. Millist muud vormi vääriskski meie lapsepõlve ebardlik aeg, segane ja heidutav - mureplekkides, kaotustes, vaesuses, homse teadmatuse udus? Raivo albumist vaatab silma aja olemuslik tõde, möödaniku valus-hell puudutus.

Rahvatantsurühm 1948.a. kevadel.

I rida vasakult: Enn Jaak Bitter, Eve Peebsen, Liidia Ruttoja, Ivi Viirlaid, Ado Saalvel, Heldur Reihan;

II rida: Eve Paju, Aada Viljasoo, Milvi Arand, Maire Paomees, õpetaja Hilja Päll, Maimu Vaarmets, Vaike Jässi, Kärsti Kirspuu,;

III rida:, Vootele Pakkas, Harald Sinijärv, Raivo Niineväli, Helmi Kaibald, Vaike Kandelin.

*

„Lapsed mängivad maailmade rannal.

*...surm on käimas
ja lapsed mängivad. Otsatute
maailmade rannal on laste suur
kohtumine.“
/Rabindranath Tagore „Gitandžali“./*

Koolipõlve elu-olust.

Tolle aja olemusliku tõe lõi II Maailmasõda. Venelane tuli ja meie oma riiki polnud enam. Sakslane tuli, venelane läks. Sakslane läks, venelane tuli ja jäi.

Kõik need sündmused mahtusid meie esimese elukümnendi sisse. Elu õpetas paljusid asju hindama täiskasvanu pilguga, vanemaid ja lähikondlasi toetama, kohustusi kandma, lapselikke soove eirama.

1943. aastal koolitee alustamisel oli sõda meist juba kord üle rullunud. Paljud pered olid kaotusi kandnud. Koolis perelugudest ei räägitud.

Klass oli algaastail ajuti õpilaste arvult suur - neljakümne ringis. Mõnikord veidi üle selle, mõnikord alla. Ka vanuselised erinevused võisid ulatuda aastateni. Piltidel paistavad mõned juba päris täiskasvanutena, samal ajal kui aastakäigule vastav enamus lapselik välja näeb. Nii oli paljudes klassides, kõik tulenes saatuste kirjulisusest. Oli neid, kel vanemad redus, küüditatud, vangis või koguni kaotatud, kodud jäänud teise Eestimaa otsa. Mõned jätkasid kooliteed sugulaste peres. Paljudel oli eelmainitud põhjustel midagi õppimises vahele jäänud. Oli neid, kel haigus pausi põhjustanud. Enamasti oli viimasel puhul süüdi tuberkuloos. Oli Venemaalt evakatsioonist tulnud. Mõni pidi vanema haiguse tõttu õppimise katkestama, et tööga pere ülalpidamist toetada. Põhjusi võis olla arvatuid nagu saatusigi. Mõned kadusid enne lõpuklasse. Võib-olla oli nende hulgas 1941.a. küüditatud, kes imekombel kodumaale tagasi saanud, aga saadeti 40-date aastate teisel poolel Siberisse tagasi. Oli peresid, kes pidid aeg-ajalt elukohti vahetama, et püsima ja ellu jääda. Tänapäeval on raske ette kujutada, mida toonase põlvkonna lastel tuli läbi elada. Kujutage ette olukorda, kui auto, nn. „must ronk“, NKVD transport, mis päeviti naabrusest koolikaaslase isa tööle viib, peatub aeg-ajalt Teie ukse all selleks, et Teie isa ülekuulamistele vedada. Teil on ainult südamevalu: Te ei tea kunagi, kas näete teineteist enam, või mitte.

*

Koolialguse aastal intensiivistusid vene lennukite pommirünnakud ja purustused. Graniidi tänaval olid ühel hommikul kooli õpetajate maja II ja III korruse pargipoolsed nurgakorterid ilma seinteta. Oli seal hukkunud või ellujäänud? Arvatavasti oli see sama rünnak, mil kool kaotas suure osa akendest. *) See oli vaid eelmäng 1944. aasta märtsile.

Olen neist aegadest ühes teises seoses kirjutanud:

„Õhualarmi õõvastav sireen ja vene lennukite undamine koos valgustuspommidega olid sõja-aastate ööde tavalised kaaslased. Selle aja lapsed jäävad meenutama tontlikku, pimedat, ilma tänavavalgusega, mustavate aknaaukudega linna. Selgematel öödel, külmas kuuvalguses või valgustuspommide paistel mõjus linn kooljalikult, irratsionaalselt. Mustast paberist rulood muutsid kodud seestpoolt koopasarnasteks ja aitasid tagada, et akendest läbi kardinat ühtki valgusekildu tänavale ei langeks. Aknaklaasidele kleebitud paberiribade ruudud pidid aga muutma aknad kergematele lööklainetele vastupidavamaks“.

1944.a. 9. märtsi pommirünnakut Tallinnale on paljudes allikates kirjeldatud. Seetõttu ma ei peatu sellel pikemalt. Oli ime, et Kalamaja puulinn enamuses pääses ja et seda Liivalaia saatus ei tabanud. Massiivselt hävis vaid Kotzebue tänav.

Klassivend Harri Saaret teab rääkida, et koolimaja keldrit olevat kasutatud ümbruskonna (peamiselt vastasolevate Vabriku tänava majade) elanikele varjendina. Meie

kahekordse puumaja elanikud varjusid tavaliselt oma maja paekivist seintega keldrisse, mille aknad olid kildude kaitseks liivakottidega kindlustatud. Ka sellel saatuslikul ööl oli majarahvas keldris - maapind vappus plahvatustest, vahepausidel kostus ülalt vene lennukite „oua-oua-oua“.

Kui nüüd sõbra ja klassiõe Mairega vaeme mälestusi õuduste ööst, tunnen taas, kui valuliselt erinevaid situatsioone on saatus me ette seadnud. Samal ajal kui mina istun võbisedes ema süles keldris, seisab seitsmeaastane Maire oma kodu ees tänaval, täiesti üksi. Vaid mõned majad eemal, järgmise tänavanurga taga on hukkuv, rusudesse langev, põlev linn. Kuigi teda juhatatakse varjule, seisab ta taas pommirahelises öös - oodates ema ja venda, kes teel. Hirm, Suur Teadmatuse lapsesüdames? Ahastuse kartmatuse. Ootamine. Ootamine. Ootamine – tollaste laste piin. Situatsioonides, kus vastus painavale teadmatusele polnud telefonihelina kaugusel, vaid saabumas mures, juhuste hirmus, palves, et lähedased jõuaksid tulla, et nendega poleks midagi saatuslikult hullu juhtunud...

Elu on paradoksaalne.

Aeg oli koletislik, aga kinkis mulle lapsea õnnelikema kevade. Nagu olen kirjutanud, lõpetati esimese ja teise klassi kooliaasta juba 1944.a. 19. jaanuaril, ülejäänutel veebruaris. Kõik lapsed suunati pommirünnakute ohu eest linnast maale. Ei tea, kuidas see korraldatud oli, kuidas leiti talud, kuhu need, kel maasugulasi polnud, võisid varjule minna. Mind viidi mõni päev pärast 9.märtsi rünnakut vanavanemate juurde Viljandimaale. Pidasin nende kodu oma teiseks koduks ja armastasin seda väga. Olin seal veetnud suved väikelapseaast alates, aga mitte kunagi kestvalt viibinud nii varasel aastaajal. 1944.aasta kevad oli ainus, mis andis võimaluse tund-tunnilt, päev-päevalt, läheduses loodusega, elada kaasa kevade ja suve sünnile - lõhnades, värvides, taluelu igapäevatoimingutes.

**) Koolijuhataja aruandest: „23.III (1943) õhurünnaku puhul purunes koolimajas 331 aknaruutu, kogupinnaga 95 m2. Koolitöö tuli katkestada paariks päevaks, kuni uued klaasid ette pandi.“*

*

Kõigest elule vajalikust oli puudus. Toit oli kaardisüsteemil. Maalt taludest hangiti toidulisa, mida käidi oma asjade vastu vahetamas. Kel olid maal vanavanemad, onud-tädid, neil polnud lausa nälga karta. Samuti oli kitsas riiete ja jalanõudega. Nende tarbeks anti ordineid välja vaid piiratud hulgal. (Vt. lähemalt Maire Paomees -Semperi mälestustest). Inimesed olid leidlikud ja kõik kasutati ära. Midagi ei tohtinud ära visata. Osava näputööga anti asjadele uus hingamine. Manteleid õmmeldi sõduritekkidest. Heast villasest riidest kostüüme ja palituid sai ümber pöörata ning uuteks õmblustöödeks kasutada, vanadest riietest, riiderestidest pluuse, kleite kombineerida. Turg ja „täika“ andsid oma osa. Meenub, et sõja ajal ja pärast sõda kanti ka puutaladega kingi, millel pealsed naharibadest või tekstiilipaeltest, päkaalune klots painduvuse suurendamiseks lõikega, klotsid kinga seestpoolt naharibaga ühendatud. (Vt. Maire Paomees-Semperi mälestustest). Mulle tundusid need põnevad ja huvitavad, tavapärasest teistmoodi, oleksin endalegi tahtnud. Ise pole neid kunagi kandnud, seepärast ei oska ütelda, mis tunne nendega kõndida võis olla. Kui klobisevad puukingad olid töö ja igapäevatarbeks, siis elegantsemalt mõjusid hiljem moodi tulnud kalanahast valmistatud kingad. Valdavaks

suviseks jalavarjuks olid aga aastaid pärast sõda valged tennised. Neid kanti tavaliselt valgete sokkide või põlvikutega. Et tennised viisakad välja näeksid, tuli vaeva näha. Tekstiil määrdus ruttu, neid tuli alailma pesta, oodata kuivamist, seejärel kriidi või hambapulbriga valgendada.

Pärast sõda oli kotipoiste aeg. Nad tulid Venemaalt. „Jänestena“ rongides ja rongidel, katustel või ustel rippumas .

Kerjused käisid. Meie uksele koputas sageli sümpaatne ingerlasest tütarlaps. Küsis alandlikult armsa häälega: „Palun, kas teil on natuke leiba?“ Tunneksin selle õrna hääle ära ka täna. Midagi ikka oli. Lahkudes kostus: „Kiitos!“

Leiba käisid palumas saksa sõjavangid, kes laagrist väljaspool päeviti tööl viibisid. Olid viisakad ja tagasihoidlikud inimesed. Ukse tagant kedagi tühjade kätega ära ei saadetud.

Eriline nähtus olid suhkrusabad. Tavaliselt kuulutasid kuuldused, millises poes, näiteks, homme suhkur müügile tuleb. Siis seati end varakult, võib-olla juba eelmisel õhtul, järjekorda - sabasse. Omavahel koopereeruti, ka majaelanikud hoidsid üksteisele kohti. Ostujaks tuli võimalikult suur osa pereliikmetest kohale kutsuda: ühele isikule müüdav portsjon oli väike. Kui teistel pereliikmetel osaleda polnud võimalik, suhkrut jätkus ja saba pikkus võimaldas, võeti järjekorras koht sisse uuesti.

Suhkrupuudusel tehti kodudes hoidiseid neist marjadest, mis ilma suhkruta hästi säilisid – näiteks pohlad, jõhvikad, kreegid. Magusanälg oli suur. Koolimaja kõrval, Graniidi ja Vabriku nurgal, oli kiosk, kus vahel müüdi mingeid suhkruseid kakaokuubikuid. Arvatavasti olid need mõeldud joogi valmistamiseks. Sealt sai koduteel vahel kuubik ostetud - kommiks, et magusaisu rahuldada.

*

Pärast sõda kestis pikki aegu pommirünnakute rusude koristamine. Sellele tööle saadeti ka lapsi. Tööks oli kandraamidelt prahi tassimine. Aime mäletab, et meie kooli tööpõld oli osalt kooli ligidal, vist Vabriku ja Kotzebue (vene ajal Käsperti) tänava nurgal, mõnikord Harju tänava varemetes.

*

Oktoobri- ja maiparaadid muudeti elu kohustuslikuks osaks. Esimesed kogemused on drastilised: kool tegi Graniidi tänaval proovi ja harjutas kolonnis marssimist. Oli see kõrgemalt poolt tulnud direktiiv, või alamalt tunnetatud vajalikkus? Võimngi ei võinud ju kindel olla, kui tulemuslikult uued tavad toimima hakkavad.

Marsiharjutus, mis end meenutab, on vist pärit neljandast klassist - olime marssijate killast nooremaid.

Mälus on kustunud konkreetsetel paraadidel käimised. Mõelda vaid - neid pidi ju aastatega kogunema arvukas hulk! Ent tunne, mis esimesest viimaseini - lapseest täiskasvanuni - muutumatuks jäi, ei unune: tundsin tribüüni eest läbi kõndides alati suurt alandatud ja häbi.

Veel mälestustepudemeid.

Kalamaja ainus park. Lapse- ja koolipõlvele mõeldes meenub ikka noor kaunis park Sõja (Salme) ja Kalevi tänava nurgal. See piirnes kahelt küljelt nimetatud tänavatega, vastaskülgedele jäid Graniidi tänava uute majade aiad ja koolimaja õuetagune plank. Park polnud suur, kujundatud klassikaliselt: nurkadest kulgesid diagonaalselt teed keskmisele platsile. Lumimarjapõõsastega ümbritsetud puhkepaikades ootasid jalutajat valged pargipingid, laste liivakastid. Parki ümbritsevate teede äärsed puuderead kujundasid pärna- ja vahtraalleed. Üks 1950. aasta kevadest pärit foto tunnistab, et kahjuks polnud pinkidel selleks ajaks alles enam valget värvust ega olemas enamusi pingipulki.

Kuna veetsin suved maal, siis pargi suvesid ma ei tundnud, aga kevadise pargi kutse, muru lõhn ja rõõm võililledest on unustamatu. Sinna sai aina mindud ja sealt tulnud, mis mängu seal mängiti, ei mäletagi enam. Mida üldse mängiti? Aime maja oli pargi kohal. Meenutame Aimega, et õuemängudest olid mingitel perioodidel eriliselt käibel hüppenööriidiga hüppamine ja keks. Viimast mängiti vahel muldsel pargiteel, aga ka tänava kõnniteel. Selle paeplaatidele joonistati keksukastid kriidiga. Kui lapsi oli rohkem koos, mängiti „kula“ (kulli) või rahvaste palli. Pargis sellist kohta ei mäleta, seda mängiti seltskonnast olenevalt kellegi hoovis. Hoovides sai mängida ka peitust – ikka leidus mõni nurgake, kuhu õnnestus end ära peita. Mäletan ka tagumise paari mängimist.

Oleksin ihaldanud kiikuda, rattaga sõita, suusatada, uisutada, kelguga mäest alla lasta jne. Vaatasin kadedusega poisse, kes sõitsid oma kahest lauast kokkupandud tõukerattaga või jooksid hasartselt traadiga ratast lükates.

Sõja ajal ilmus pargi Sõja tänava poolsesse serva kungas. Kas võis see olla sõjaaegne punker või kaitseehitis? Seal oli ka metalli. Mõned mäletavad vundamenti, mõned kungast. Või oli seal rahuajal alustatud ehitus, mis sõja tõttu pooleli jäänud ja uudse kasutuse leidnud? Kui talvel lumi künka kattis, tekkis tore mäeke, kust sai kelkudega alla lasta. Paar korda kasutasin süümepiinadele vaatamata allaliuglemiseks oma nahast portfelli. Siis leidsin mingi plekitüki asemele. Kungas „ununes“ sinna vist aegadeks.

Mardijooks. Üks marti-käimine meenutab end. Kostüümid ja kohad, kus santisime, on ununenud, aga kõigega kaasnev lustakus ja õhin elab meeltes. Oli 1948. aasta mardilauapäev: Aime oli veel meiega. Mardisantideks olid Aime koos „liblikatega“ (vt. „Esimene õpetaja“). Tuletan meelde, et „liblikad“ olid Aada, Irja, Malju ja Eve. Mairet tookord polnud.

Arvan heauskselt, et esinemisnumbrid olid korralikud, ilma primitiivse kometita. Olime arukad lapsed, esinemiskogemustega ja küllalt suured. Aime juures oli „peakorter“, kus kokkukorjatut, peamiselt õunu ja kompekke, jagasime.

Pärast olime kutsutud Irja koju – nad elasid siis Kungla ja Leigeri tänava nurgal. Meid kositati seal jänesepraega. Irja isa oli jahimees – nii see jänku nende lauale oli jõudnud. Mällu salvestus sündmus erilisena, sest polnud kunagi varem jänesepraadi maitsenud.

„Liblikate“ sõprus oli kestma jäänud. Ikka satun piltidele, kus nad mingis koosseisus koos. Viimasel ühisfotol kõik neljakesi Irja sünnipäeval, pildistatud kuuendas klassis 1949. aasta mais Tondil, Irja uue kodu trepil.

*„Liblikad“ Irja sünnipäeval mais 1949.
Vasakult: Eve, Aada, Irja, Malju*

*

Tüdruk, kes laulis. Viiendasse klassi tuli Sitsist, Kopli kandist uus tüdruk - Laine Voolmäe. Lainel oli imeilus lauluhääl: õrn sopran, hõbejalt helisev, kaunilt voolav, pigem vaikne, ilusa tämbriga. Üks kord elus on naeratanud õnn koos temaga väikest duetti laulda.

See juhtus nii.

IV või V klassist alates laulsin Pioneeride Palee lastekooris. Koori võiks nimetada praeguse „Ellerheina“ eelkäijaks. Peadirigent oli Riho Päts ja abidirigendid Alma Tamm ja Ludmilla Väinmaa. Abidirigendid õpetasid häälerühmadele partiid selgeks, kokku pani Riho Päts. Repertuaar oli ilus ja töötati tõsiselt, seal oli huvitav käia. (Laulsime onutütrega, kellega hääled sobisid ja ühel ajal kooris olime, veel aastaid hiljem kahel häälel seal õpitud laule).

Kas Laine sel perioodil kooris osales, ei oska arvata, aga hiljem, kui Riho Päts oli represseeritud ja koori dirigendiks Karl Leinus, laulsime seal koos. Sellest ajast ma abidirigente ei mäleta. Võib-olla neid polnudki enam?

Ükskord oli koori esinemiskavas Eugen Kapi laul „Pidu kolhoosis“. Algul laulis kõik salmid ja refräänid kogu koor, siis tuli Karl Leinusel uus idee: ta pani salmiossa laulma meid Lainega kahekesi. Olin üllatunud: - Laine oma kauni lauljahäälega ja mina seal kõrval tavalise sirge, küll selge ja kõlava lapsehäälega? Tämbriine tulemus paistis siiski sobivat tantsulisele loole.

Ülejäänu koorielust on ununenud. Üks sündmus sellest majast meenutab end. Tol ajal asus Pioneeride Palee Tõnismäel. Ruumid polnud eriti suured ja kostsid selgesti läbi. Meie koori harjutusruumi kõrval oli klass, kus toimusid klaveritunnid. Kord kuulsin teispool seina kenasti mängitavat Mendelssohni g-moll „Sõnadeta laulu“ (siis ma muidugi autorit ega pala nime ei teadnud). Vaheajal nägin, et klassist väljus minust noorem tütarlaps. Tollest hetkest alates jäi hinge kiusama kahetsus, et olin kunagi klaveriõpingud kergekäeliselt hüljanud.

*

Metsapäev. Äikese, vihma, tärkavate lehtede lõhnaline päev. Maikuu keskpaik. Võib-olla seesama metsapäev, mida koolijuhataja Ants Utso aastaaruandes (nüüdses kõnepruugis nn. „Kroonikas“) mainib toimununa 1947.a. 15. mail. *) Valitseb südasuvine kuumus. Oleme veoauto lahtises kastis sõitnud linnast välja, Tallinnast läände, kuiva, hõredasse ja madalasse nõmmepealsesse metsa. Meie klassi ülesandeks on puhastada metsasihi lai liivane tulekaitseriba risust ja taimestusest, et liivariba jääks tõkestama võimaliku metsapõlengu levimist. Tagasiteel tõusevad pilved. Pea kohale kerkinud pilv on suur, tume, mustjassinine. Õnneks oleme juba linna piirides. Kõmiseb kõu. Koos esimeste vihmapiiskadega jõuame koolimaja kaitsvate seinte varju. Pärast valingut on õu täis imelist kevadet, vihmast kosutust saanud noore roheluse värskust ja lõhnu! Soojus kestab.

**) Direktor Ants Utso 1946./47. õppeaasta aastaaruandest: „15. mail võttis kool osa metsapäevast 141 õpilasega 7 õpetaja juhtimisel.“*

*

Kooli lõpetamine. Olen 14. Seitse aastat ja viimased seitse eksamit seljataga - lõpetamise pidulik hetk on käes. Aktusesaali täidab maikellukeste ja kaskede aroom. Olen ema õmmeldud uues kleidis. See on kollakas-kreemjast puuvillasest, muster üksikute pastelsete õitega, vöö kinnitus seljal lehviga. Tunnistused, kiitus, vanemate ja sõprade õnnitlused. Fotograafi kahjuks pole. Jääb mälukurdude jäädvustus vaid.

Pärast aktust - kas midagi peotaolist, mida ei mäleta?

Sügisel kavatseb suur osa klassist asuda õppima Tallinna 7. Keskkooli. Mina nende hulgas.

Siiski pole kogu kooliga seotu veel möödas. Kohe on ootamas kaks põnevat päeva, mis lõpetamisele pitseri panevad - ekskursioon Lõuna-Eestisse.

*

Ekskursioon Lõuna-Eestisse. Olemegi teel. Saatjad on jäänud koolimaja ette lehvutama. Istume pikkadel pinkidel veoauto lahtises kastis. Kaasas on õpetaja Jõerand, arvan, et ka õpetaja Kivima. Kas mitte ka õpetaja Sihver ja veel keegi? Oleme tulvil rõõmsat reisielevust, põnevil avarusest, uudsusest, mis ees ootamas! Ei häiri tuul, päikeselõõm, kruusaste teede tolml!

Sellest reisist töötab tulla suur elamus. Ma pole kunagi käinud Eestimaa lõunapoolel. Tunnen vaid Põhja-Eesti tasandiku -Eestimaad. Mu seniste liikumiste idapiir on ulatunud Põltsamaani ja lõunapiir Navestini. Nende piiride vahelises Pilistvere kihelkonnas nimetati „mägedeks“ ka madalmaa väikseid voorepealseid. Nüüd lõpuks jõuan sinna mägedemaale, millest laulik kuulutab:

„Kui siit pilvepiirilt alla vaatan
üle õitsva Eestimaa...“

/Juhan Kunder/

Tõesti. Ei tea, mida võivad tunda kaaslased, aga kõik isamaaulikud alustavad hinges ülevat viit, kui jõuame Sakala kõrgustiku lävele ja krusa ronib Navesti orust üles Olustvere ja Sürgavere poole.

Üksikasjad reisist on kustunud, hilisemad viibimised mälukihte peale kasvatanud. Mõjusad muljed võtame kaasa Viljandist lossimägede, ordulinnuse varemete, ripp silla, järvevaadetega, järgmisel päeval Tartust Emajõe, Ülikooli, Toomemäega. Esimesel päeval sõidame Pikasilla

kaudu Jõgevestele, külastame vürst Michael Barclay de Tolly (1761 – 1818) mausoleumi. Kahjuks näib, nagu oleksid siit alles eile lahingud üle käinud. Hoone on armetus seisus, kõik augud lahti, põrand krüpti avatud, mumifitseerunud kindraliproua lahtiselt kaaneta sargas - kõigest jääb kurb ja rüüstatud mälupilt.

Õhtul oleme Väikesel Munamäel, jääme sinna taluhoone lakka ööbima. Ärkame koidikul. Ilm on kiirgavalt selge ja karge, Emaallika vesi ihul tundub lõikavkülm. Päike tõuseb. Õpetajad võtavad meid vaikselt kokku, laulame ühisel meelel enne lahkumist Mihkel Veske sõnul ja Karl August Hermannini viisil:

„Minge üles mägedele,
tuule õrna õhule!
Vaatke alla oru põhja
üle lille hiilguse!
Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke, metsad pilve poole
tõstvad latvu uhkuses!
Kuulge, kuidas kaasik kohab
Lehkavates lehtedes!
Vaatke, jõed, järved läikvad
metsas virvendusega!
Ja siis hüüdke üle metsa:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke, rohke rukis hällib
uhke nurme nõlvadel!
Tõuvili töötab anda

rohket saaki sügisel.
Viljapuie okste otsas
hiilgvad anded iluga!
Ja siis hüüdke üle nurme:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“
Vaatke karja lustipidu
leherikkas lepikus!
Kuulge karjalaste laulu
vastuhelkjas võsikus!
Vaatke, kuidas kõrgel võlvil
Taevas helgib sinaga!
Ja siis hüüdke taeva poole:
„Ilus oled, isamaa!
Ilus oled, isamaa!“

Terve elu kangastub hetk taas ja taas - nagu oleks see olnud meie koolilõpetamise riitus: pühal mäel, püha jõe pühal allikal, püha vee kastetult, laulmas koidule vastu sellest, mis südames.

1950. aasta lõpetajate VII B ja VII A klasside pildid...

I rida vasakult: Helgi Laanemäe, Maire Paomees, Eve Paju, Õie Liivrand;

II rida: õpetaja Valentine Saarman(n), õpetaja Ants Utso, õpetaja Elsa Sults, direktor Edgar Ilves, õpetaja Elfriede Subi, õppealajuhataja Jaan Sihver, õpetaja Hella Jõerand, õpetaja Alide Kivima;

III rida: Elvi Tupits, õpetaja Johann Prikk, Ly Truumaa, Aino Tõnur, Helgi Voolens, õpetaja Ljubov Heinmets, Ivi Viirlaid, Eve Peebsen, Iro Drogat, Vaike Taal;

IV rida: Siiri Peegel, Silvi Kiiver, Vaike Jässi, Irja Kreemann, Malju Tori, Imbi Kaldmäe, Ada Viljasoo, Malle Mikker, Kärsti Kirspuu, Maimu Robas. Pildilt puudub Laine Voolmäe.

I rida vasakult: Aarand Kallas, Uno Truuverk, Heldur Reihan, Ilmar Rink, Vahur Raid, Heinar Saar, Heino Pallon;

II rida : õpetaja Ants Utso, direktor Edgar Ilves, õpetaja Hella Jõerand, õppealajuhataja Jaan Sihver, õpetaja Elfriede Subi, õpetaja Valentine Saarman, õpetaja Alice Eensoo;

III rida: Vello Abel, Richard Detlov, Vootele Pakkas, Avo Raud, Liiman(n), Endel Uue, Erich-Hubert Rink, Arvo Teesalu;

IV rida: Harri Saaret, Ahto Õunapuu, Heldur Maitsalu, Raivo Niineväli, Enn Jaak Bitter, Harri Kõiva, Ülo Laane.

... ja kahe klassi ühispilt.

*I rida vasakult: Ahti Männik (Habe), Harri Saaret, Ülo Laane, Ilmar Rink, Ado Saalvel, Aarand Kallas;
 II rida: Richard Detlov, Vaike Jässi, Silvi Kiiver, Eve Paju, Aino Tõnur, Helgi Voolens, Ivi Viirlaid, Eve Peebsen, Kärsti Kirspuu, Vello Abel;
 III rida: Erich-Hubert Rink, Liiman(n), Siiri Peegel, Ly Truumaa, Avo Raud, Endel Uue, Vaike Taal, Iro Drogat, Õie Liivrand, Ahto Õunapuu, Arvo Teesalu;
 IV rida: Vootele Pakkas, Elvi Tupits, Irja Kreemann, Malju Tori, Imbi Kaldmäe, Ada Viljasoo, Malle Mikker, Maire Paomees, Helgi Laanemäe, Harri Kõiva;
 V rida: Vahur Raid, Enn Jaak Bitter, Heldur Reihan, Heldur Maitsalu, Einar Saar, Uno Truuverk, Raivo Niineväli, Heino Pallon.*

Eksamid 15. M/t. Keskkoolis 1946 – 1950.

- IV klassis: - 3 - eesti keel,
vene keel,
matemaatika;
- V klassis - 3 - eesti keel ja kirjandus,
vene keel,
matemaatika;
- VI klassis - 6 - eesti keel ja kirjandus,
ajalugu,
vene keel,
matemaatika,
loodusõpetus,
maateadus;
- VII klassis - 7 - eesti keel,
ajalugu,
konstitutsioon,
vene keel,
matemaatika,
maateadus,
füüsika.

Malju Tori-Sisask

Koolimälestusi 1944 – 1950.

„Liblikatants“.

Mäletan oma kooli ainult heades toonides, kuigi sinna sisse käis ka halle varjundeid, aga need ei meenu eredalt.

Tean selgelt, et teisel korrusel oli võimlemissaal ja kolmandal aula. Meie kõigi, nii poiste kui ka tüdrukute rõõmuks lubati neis saalides meid vahetundides tantsida ja rõõmsaid seltskonnamänge mängida. Meil oli segakool, aga siiski tüdrukute ja poiste klassid eraldi.

Põhirepertuaar oli: „Üks talupoeg võtab naise“, „Me lähme rukist lõikama“, „Üks jahimees läks metsa“ - nii tore! Eriti ärevaks muutis meeleolu see, kui mõni lemmikpoiss tuli tantsima paluma, see oli asja juures suur puänt.

Õppisin selles koolis 2.-7. klassini, sest paraku nii palju või vähe selles koolis klasse oligi, sellest ka kooli nimi - mittetäielik keskkool.

Silme ette tuleb ema õmmeldud lilla kleit, mis on nii tihedas seoses kooliskäimise helgete mälestustega. Koolis pidusid kui selliseid ei korraldatud, seega oli vähemalt mälestus kleidist pidulik.

Hommikupoolses vahetuses käisid eesti lapsed ja õhtuses vene omad. Peab mainima, et oli nii mõnigi kord tihedat hõõrumist ja ütlemissi eesti ja vene poiste vahel. Kuid see pole seik, mida enim tahaksin meenutada.

Graniidi ja Vabriku tänava nurgal müüdi kakao brikette, vahetunnis käisime kogu aeg neid ostmas, see oli justkui omaette rituaal ning ettevõtmine, mille juurde käis muidugi nali ja seiklus omaette.

Eesti keele õpetaja, proua Jõerand, on mees kui motiveerija, kes ajendas mind raamatulugemise soonele. Tema mõjutustel hakkasin kohalikust Kalamaja raamatukogust kogu aeg raamatuid tooma, enda lõbuks ning tõeliseks naudinguks. Säärane lugemiskihk avanes mul juba alates 2. klassist, aasta oli siis 1946. Kuni aastani 1960 olin endiselt selle raamatukogu liige. Lugeja olen siiamaani, sest tollest pisikust enam lahti ei saada, kui ollakse sellesse juba nakatatud.

Poistel aeti juuksed maha, pead paljaks, karistuseks nende mõne huligaansuse eest, säherdune pilt tuleb silme ette.

Õpetaja Jüris oli meie klassijuhataja, ta tegeles meiega ka väljaspool tunde ja pani meid nelja tüdrukut tantsima liblikatantsu. See on eredalt meeles eluna rambivalguses, see näis nii suure ja võimsa etteastumisena tol ajal - tunne oli võimas ja ärev.

Õpetaja mõtles kava, esinesime olümpiaadidel. Ühel proovil Lõuna tänava klubis lasti meile värviprožektorid peale, misjärel ununes kogu kava oma täies hiilguses ja lavanärv ütles üles.

Hommikuti kooli sisenedes oli vaja ette näidata puhtad käed. Säärane oli reguraalne kontroll.

Oma esimese “viie” sain füüsika tunnis selle eest, et nii palju küsida maldas ja julgusin. Ikka jääb eelkõige meelde kõik hea ja positiivne, halb ununeb ajaloos varju ning seda polegi tarvis meenutada.